

~~26.a.7.~~

~~25.~~

A
3
198

18

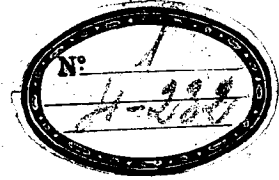
①

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18

26.a.7.

25
A
3
198

18 Oct - 7-14

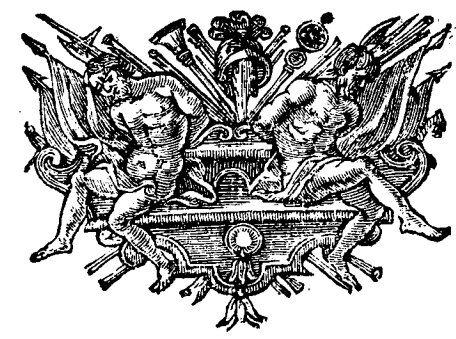


Bibliothec. Colleg. Granat. Soc. Sepu.

R. 2407

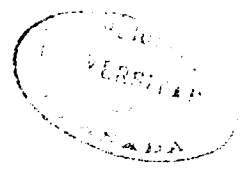
B.º Coleg. S.º

CASTRUCCII
 BONAMICI
 COMMENTARIORUM
 (B.º DE Soc. Sef.)
 BELLO ITALICO
 LIBER I.



LUGDUNI BATAVORUM.
 EDITIO PRIMA.

clb cl cc l.



CASTRUCCII ECONAMICI

Commentariorum de Bello Italico

LIBRI PRIMI

A D

CAROLUM

BORBONIUM

Neapolis, & Siciliae Regem,

PRÆFATIO.



*DIFFICILE profecto
est, atque arduum,*

CAROLE BORBONI REX,

eorum, quæ atate contigerunt sua, scribere historiam; propterea quod non ingenii solum ea scribenti, sed etiam capitis interdum, atque id quod ego plurimi facio, existimationis discrimen adeundum sit. Et enim cum illud maxime propositum historico esse debeat, ut nihil non audeat veri dicere, periculum sane est, ne certarum explicatio rerum necessaria potentiorum possit animos offendere, qui assentatorum depravati blanditis, si quid male gesserunt non redargui memoria scriptorum, sed defendi volunt oblivione, & silentio: adeo ut vel fides in historico, si tempori obsequatur, vel prudentia desiderari possit, si veritati seruiat. Quamobrem melius sibi, suisque prospexisse

monumentis mihi videntur ii, qui res a temporibus suis longe remotas perscribendas susceperunt. Nam qui dominabantur, extinctis, rebusque commutatis nulla scriptori mentiendi, nulla est cuiquam causa succensendi, licetque spe, ac metu vetustate sublatis mortuorum facta, & laudare sine invidia, & vituperare sine periculo. Quod item nobis facillimum factu fuisset, magnaue liberati cura videremur; nisi gravis jam causa impulisset nos, ut res ad Velitras gestas conscriberemus, & tua nunc authoritas, CAROLE REX, accessisset, qua mandatum nobis etiam, atque etiam esse voluisti, ut eam Italici belli partem quæ res consequitur illas, com-

mentariis nostris persequeremur, iterque in Cisalpinam usque Galliam susciperemus, ut & locorum ubi majore ex parte bellum illud gestum est, & hominum, qui aut eidem interfuerunt bello, aut praesuerunt, explorata cognitione, naturaque perspecta, historia nostra non minus diligentia, quam veritati consuleremus.

Ac veritatis quidem praeferenda eo vel maxime difficultas extenuatur, quod ad REGEM scribimus, qui praecleara sustentatus virtutum suarum conscientia historia non horret, actionum indicem humanarum, quique eadem animi magnitudine, qua mendacis repugnare adulantium solet, vera scribentem tutabitur; neque patietur

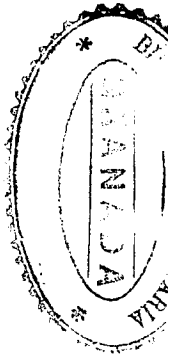
unquam necessariam historico eripi libertatem, qua, ipso regnante, fruuntur omnes: cum piissimo, justissimoque Regi servire nihil aliud sit, quam gratissima, omnibusque bonis cumulata libertas.

Quaerquam praesentis temporis conscribenda historia ita posse rationem temperari arbitror, ut neque fides, neque prudentia in scribendo desideretur. Magna est enim orationis vis in utramque partem, ut neque assentatio placeat sine quodam artificio dicendi, neque sit odiosa veritas, qua lenitate sermonis aspersa in animos illabatur; nisi si quis est aut natura ita asper, ut nullam ab acerbitate sejunctam veritatem probet, aut ingenio ita delicatus, ut ne honestam quidem, &

quasi legitimam historici libertatem ferre possit. Quorum ego hominum fastidium atque insulsitatem adeo non moror, ut prudentis contra, & gravis esse historici putem ejusmodi opinionibus a recta scribendi ratione non deterreri.

Sed neque mihi audiendum est aliud genus hominum, qui militari institutioni contrariam esse dicunt scientiam rerum pulcherrimarum, negantque tantum in scribendo opera, ac temporis ponere militem oportere. Nam quid hos requirimus leves & ineruditos, cum veteres illos Romanos auctores habeamus praclarissimos? qui ab humanioribus disciplinis adeo non abhorruerunt, cum bellicis florerent laudibus, ut iidem res agerent

scriptione dignissimas, iidem scriberent. Romanorum ego industriam imitari pra me fero: utinam assequi virtutem possem! Tunc enim non obtrectationem deprecarer, sed primum postularem; atque a Te postularem, CAROLE REX, qui nunquam profecto sobolem militum, nova instituta Academia, meque ipsum insigni beneficio ad optimas artes excitasses, nisi armorum hanc, literarumque conjunctionem valde probares, maximeque regale duceres, iis potissimum Patrocinii Tui quasi lucem porrigere, quorum armis Regnum defendi, illustrari literis potest. Neque vero existimare aliter potes, cum & quibus hominibus imperes, & a quibus ortus sis,



Et quos denique in lucem edideris
 ipse tecum sapissime cogites. In to-
 tius enim Italiae parte beatissima
 collocatus a Deo, ut regnares,
 versari Te profecto vides in eo-
 rum hominum vestigiis, qui magni
 semper in omni aetate fuerunt scri-
 ptores, actoresque rerum; Tuque
 ipse, CAROLE REX, diffi-
 cillimo tempore expertus es, non
 domi fidem, Et consilium, non
 fortitudinem foris, atque armo-
 rum vim Siculis, Neapolitanisque
 deesse. Quorum quidem hominum
 regiones amœnitate cœli, bonitate
 agrorum, civium nobilitate, no-
 stris, vetustisque temporibus cele-
 brata ideo mihi Gratiam quodam-
 modo respexisse, ideo Latium vi-
 dentur attigisse, ut eo, in unam

veluti sedem, Et Græcorum elegan-
 tia, Et virtus immigrasse Roma-
 norum videatur. Quare miran-
 dum non est si Græcorum, Roma-
 norumque artibus exculta, Et na-
 tivo quodam sensu, atque insita
 felicitate Reges semper bello, pa-
 ceque insignes aut acceperint, aut
 ipsa fecerint: minusque etiam mi-
 randum est, si Tu, Optime Ma-
 ximeque REX ad eos imitandos
 Reges, Et superandos etiam com-
 moveris. Quæ enim possederunt
 ipsi, regna obtines eadem, eodem-
 que sanguine ortus Abavum præter-
 ea habes Magnum LUDOVICUM
 Gallia Regem, Et Patrem PHILIP-
 PUM Hispania Regem præstantissi-
 mum. Quod igitur a LUDOVICO
 Gallia, Hispania a PHILIPPO ha-

buit, ut bonarum artium Parentes, atque illustrium virorum Patroni haberentur, & essent, id a Te Italia tuis, tuorumque Majorum peragrata victoriis, atque ornata legibus, & tua imprimis postulare Neapolis jure optimo videbatur, seque assequutam esse summo opere gaudet. Testantur id cum moles illa objecta fluctibus, atque hostibus, portusque manufacti, tum omnium disciplinarum domicilium magnifico abs Te opere exornatum: quæ duo, ut omittam cetera, quoties Neapolitani vident, toties securitatem in suam, & beneficium necesse est tuum videant, latenturque nihil esse abs Te prætermisum, quod ad pacis, bellique artes in civitate excellendas pertineat.

Quanta vero gaudii accessio ex eo facta est, quod gloriari possunt editos esse apud se Regios Liberos tuos, qui mihi jam ab incunabulis salutem innuere videntur Italia, & gentium fugam barbararum. Quo autem in majorem Imperiorum, magnorumque facinorum spem nati sunt, eo diligentius solida virtutis præceptis, & veterum Romanorum exemplis imbuendi sunt, ut ad maximas res conficiendas accedant paratiores. Atque haud scio, an hoc ideò fortuna tulerit, ut eo potissimum tempore nascerentur Liberi tui, quo plurima, ac vetustissima illorum hominum monumenta in eodem littore e tenebris eruuntur, ubi in lucem ipsi suscepti sunt. Nam eorum facta

summo sibi studio imitanda esse stant, quorum levissima quaque a doctis viris tanta cura conquiri, explicarique videant. Et sane ejusmodi antiquitatis studia nisi ad historiam cognoscendam, clarorumque adeo virorum imitationem persequendam referantur, curiositatis cujusdam plenissima, sapientiae autem inanissima reperientur. Quanquam non magnopere illi quidem vetera requirent, cum domi habeant ante oculos omnium exempla virtutum. Parentes enim habent eos, qui cum regibus abundant virtutibus justitia, beneficentia, magnitudine animi, privatis non carent continentia, probitate, suavitate morum, quae licet recondita, atque interiores sint, emanant tamen, multaque de iis

narrantes egomet audiivi homines nobilissimos, qui propter generis praestantiam versari familiarius cum Regibus consueverunt, propter familiaritatem autem eas facilius nosse virtutes, & quasi reducto majestatis velo perspicere possunt. At illa altera quae appellantur regia, propterea quod in publica utilitate, & luce versantur, majoribus ut ita dicam, theatris proposita non egent testificatione cujusquam. Quominus vereor, ne quis gratia me causa quicquam in scribendo mentiri putet, cum eo mandante Rege scribam, qui laudibus cumulatus verissimis nullis falsis deliniri potest. Ad alienam vero gratiam, quid ego respiciam, qui Tibi, CAROLÉ REX, debeam uni omnia? sin autem mo-

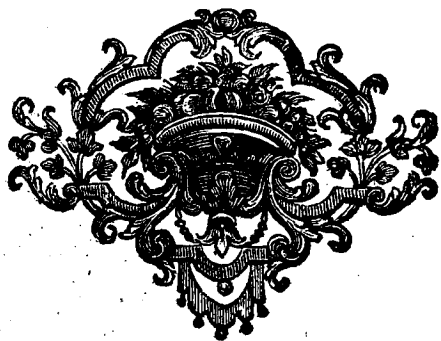
veri gratia non possumus, metu certe non debemus. Ejusmodi enim ingressi sumus vita rationem, ut quæ vere, atque honeste dici possunt, fortiter, ac libere dicere ne vereamur, nihilque præter dedecus metuendum nobis esse statuerimus. Quapropter omni metu, & cupiditate vacui; eaque libertate, quæ militem decet, atque historicum, qui nihil temere scribat, nihil astute prætereat, tuæque sit, **CAROLE REX**, tectus auctoritate eam Italici belli partem latinis mandare literis aggredimur; quæ ab Austriacorum a Velitris receptu initium ducens Aquisgranensi pace, & Nicænsi in Italia conventu terminatur.

Opus sane memorandum, & fortune varietate adeo insigne, ut victores interdum desperaverint, spe-

rare victi nunquam desierint, ferocissimique extiterint, qui imbelles videbantur, omniaque fortia passim pro libertate, atque ausi sint. Fugati, cassique exercitus, Ducesque nobiles, expugnatae urbes, direpta Provincia leguntur etiam alibi, & exitus sunt communes bellorum omnium. Illud hujusce belli, de quo scribimus, præcipuum est, quod tot præliis, tot claudibus, tantorumque Regum viribus nihil fere perfectum est, quod rerum gestarum magnitudini responderit, non Principum ambitio sedata, non Populorum constabilita felicitas; bellum denique vehemens, atque atrox pax repente conclusit otiosis magis optanda, & defatigatis necessaria, quam cuiquam opportuna, aut gloriosa bellantium.



Totum autem opus tribus Libris complectemur, quorum hic primus in tuo, REX, nomine apparet. Descriptionis enim nostræ fructus aliquis ad neminem prius, quam ad eum pertinere debet, a quo accepimus, ut scriberemus.



CA-



CASTRUCCII BONAMICI
COMMENTARIORUM

D E

BELLO ITALICO

LIBER PRIMUS.



EPULSIS Austriacis CAROLUS quidem Rex, ita uti in Commentario de rebus ad Velitras gestis diximus, Neapolim victor revertebatur: At Mutinensium Dux, Gagiufque cum Hispanorum copiis, & auxiliariis, quas e suo delectas exercitu illis Rex attri-

A

attri-

2 DE BELLO ITALICO ,
attribuerat, se se recipientem Lobco-
viczium insequuntur, effectisque eâ
de causâ duobus in Tyberi pontibus
exercitum iv. non. Nov. traducunt.
Lobcoviczius missis jam antea, qui
idoneum prope Viterbium castris lo-
cum deligerent, in ea se castra septi-
mo a Velitris die contulit; quæ qui-
dem egregiè loci naturâ objecto mon-
te satis edito, nemoreque densò, at-
que aspero muniebantur. Hæc Ga-
gus animadvertens, qui hostes Ron-
cilionem erat usque persequutus, ad
Falerios Faliscorum, Spoletumque su-
bito se convertit, atque ex iis locis
in Umbriam erumpere meditabatur,
sperans si prior Perusiam occupasset,
Lobcoviczium receptu, & comneatu
posse omni intercludi. Sed Lobcovic-
zius, cognito consilio ejus, motis
extemplo a Viterbio castris, per Ur-
beve-

LIBER PRIMUS.

bevetanum agrum iter arripiens, &
silvas inter, ac saltus properans an-
tecesserat tam opportuno tempore,
ut simul ipse Perusiam attingeret, &
Hispani, Neapolitanique in Assisiensi
agro cernerentur. Erat enim ex op-
pido Perusiâ propinquus despectus in
pulcherrimam Umbriæ vallem.

Gagius in ea planicie, quæ in-
ter Assisium, Forumque Flamini in-
terest, castra facit: cohortes aliquan-
to latius porrigi, simul plures noctu
ignes accendi jubet, quo ex tam la-
te productis ordinibus, dispersisque
ignibus amplioris speciem exercitus ho-
stibus ostentaret. Suæ enim copiæ,
quanquam e Neapolitanis, ut dixi-
mus, auxiliis, atque his, qui ex Hi-
spaniis per eos dies ad oram Roma-
nam, Centumque cellas appulerant,
refectæ; infrequentiores tamen adhuc,

4 DE BELLO ITALICO,
vixque iixx. millia numero erant. Lob-
coviczii autem ne xiii. quidem millium
numerum explebant, insigni morbo-
rum, & perfugarum frequentia, quod
in omni fere receptu accidere consue-
vit: multis etiam ad Aricinum nemus
absumptis, & nonnullis cohortibus,
quæ Regis Sardinia auxiliarentur, in
Galliam Cisalpinam summissis. Quapro-
pter cum suorum paucitatem videret,
hostium numerum multo etiam majore-
m ex castrorum amplitudine arbi-
traretur, profectioem fugæ similem
circumspectabat vehementer timens,
ne intercluderetur. Itaque ne celeri-
tati quidem satis confusus suæ, Co-
miti Soroo, qui suis; exercitusque im-
pedimentis præsidio ibat, magnopere
mandat, uti aliquam insequenti Ga-
gio moram inferat; dum ipse per Eu-
gubinos montes, superato Apennino,
secun-

LIBER PRIMUS.
secundum Adriaticum mare in Flami-
niam descenderet, inque ejus regio-
nis oppida exercitum in Hiberna de-
duceret. Hisce mandatis acceptis Co-
mes Sorous, converso itinere, Nuce-
riam occupat, ibique consistit. Erant
cum eo nongenti ferme projecta auda-
cia milites ad omne facinus, atque di-
scrimen impunitate diuturna, crebrisque
certaminibus obdurati, perfugæ omnes,
eoque acriores, ne, si in potestatem
Hispanorum venirent, ad ultimum
supplicium progredi cogentur. Et
jam Hispanorum, ac Neapolitanorum
primum agmen a Foro Flaminii pro-
fectum instabat, & occupatis circa
Nuceriam collibus imminebat univer-
sum. Neque ob id Sorous a propo-
sito deterrebat. Insanire hominem
oppidani dicere, qui ab omnibus re-
bus flagitiosè imparatus tam parvulis
copiis

copiis, nullis munitionibus, adversariorum exercitui obsistere velit; monere, ut sibi, suisque, subito discessu, consulat. Enimvero ille animo feroci, minacique vultu negat, universum adversariorum exercitum tanti esse, ut ipse fugiat; & memor eorum, quæ paulo ante Lobcoviczio Imperatori suo confirmaverat, milites cohortatus, ut nullam nisi in armis salutis spem ponerent, urbem, suburbiumque, pro loco, ac tempore communit, portas obstruit, transversas trabes viis inducit, denique nihil reliqui ad defensionem audacissime facit. At Hispani, Neapolitanique primo impetu in suburbium irrumpunt, portamque oppidi unam incendunt, neque tamen ulterius progredi audent loci difficultate, suorum cæde, hostium furore deterriti. Quibus rebus factum est, ut in

ut in foro, ubi mercatum habere oppidani solent, aggere extructo, & tormentis quatuor, quæ a Foro Flaminii advexerant, collocatis, quater oppidum, ac diruere instituerint. Tum vero atrocitate rei oppidani commoti Sororum circumstant, unum universi orant, atque obsecrant, ne suâ pertinaciâ ipsorum fortunas omnes deleri funditus patiatur. Ille omni re desperata, cum jam nec jacula militibus, nec vires suppeterent, simul Lobcoviczium effugisse jam sciret, colloquium petit, paratumque se dedere ait, si modo incolumitatem transfugis, veniamque impetret. Non impetratâ, tamen ad deditionem compellitur. Deditioe factâ, ipsa e vestigio ab Gagianis militibus Nuceria diripitur, Pontificis Maximi oppidum: adeo nihil in bello sanctum, nihilque

8 DE BELLO ITALICO,
nihilque tam opportunum injuriæ,
quam medium, & quietum sine ar-
mis imperium. Gagius, conservato
Comite Soroo, in cæteros, uti in
transfugas, lege agi jubet. Injecta con-
tinuo omnibus vincula unum querent-
ibus, quod vitam, quam projicere
in prælio per virtutem poterant, sup-
plicio, atque ignominia reservassent.
Statim inde in castra ad Forum Fla-
minii abripiuntur, ibique in eos, to-
to inspectante exercitu, paulo seve-
rius animadversum esse videbatur, pro-
pterea quod non sorte decimus quis-
que, uti militari consuetudine rece-
ptum est, sed quintus quisque lectus
ad supplicium sit, illique ipsi milites,
qui fortium beneficio supplicium vi-
taverant, tamen illuvie obsiti, cate-
natique longo, ac miserabili agmine
Cajetam usque perducti fuerint, ubi
qui

qui honestioris in militia ordinis erant
compingerentur in carceres, reliqui
ad opus, atque ad triremes damna-
rentur. At ii, quos extremum sequi
supplicium damnatos oportebat, pars
arboribus suspensi, pars jaculis con-
fossi fædissimè perierunt. Perhor-
ruere milites, populique præsertim
lenissimo Pontificis imperio assue-
ti tantam subito stragem, non re-
putantes eâ severitate militarem disci-
plinam contineri, & reipublicæ inter-
esse vehementer punire transfugas.
Justissimo igitur supplicio affectis tran-
sfugis, Gagius assequendi hostis spe
dejectus, cum summa jam hiems in-
staret, distributis circum agri Roma-
ni municipia legionibus, ipse Viter-
bii hiemare constituit. Quo in op-
pido cum cæteri copiarum Præfecti
otiosum ab hoste tempus ludis, scœ-
B nisque

10 DE BELLO ITALICO,
nisque contererent, ille tacitus plerumque totius Italici belli molem animo agitabat. Itaque maturius paulo, quam tempus postulabat, deducto ex hibernis exercitu quasi incertus quâ progredere, ut sua hostibus consilia occultaret, modo se Flaminia viâ dare, interdum Hetruriæ ostendere se veluti minitabundus, atque in eam partem impressionem facturum videbatur. Quæ quidem fama erat edita in vulgus, adeoque percrebuerat, ut qui ei provinciæ præerant, trepidarent, atque aliquot in fines Aretinorum cohortes præsidii causâ mitterent. Quanquam enim Viennensi fœdere diligentissimè cautum de Hetruriâ non turbandâ fuerat; quo fœdere Hispaniarum Regis socius, atque amicus Galliarum Rex acceptâ a Francisco Duce, quam Regi Stanislao socero attri-

LIBER PRIMUS. 11
attribueret, Lotharingâ, Hetruriam Francisco in perpetuum addicendam, Hispano consentiente, curaverat, reque ipsâ addixerat: interdum tamen illa suberat cogitatio, quam faciles essent hominum, & cum primis Regum ad fallendum mentes; neque tam, qui Hetruriæ præerant, Hispanos timebant, qui adventare dicebantur, quam populares, quorum ipsi adversâ, Hispani secundâ voluntate utebantur. Nam Florentinos Borboniarum partium studio omnium in Italia maxime flagrare opinio erat, vel quia Caroli Hispaniarum Regis F. adventum, ejusque benignitatis memoriam novâ nondum dominatione expulerant, vel quia Medicæorum extinctâ apud ipsos familiâ in Transalpinorum potestatem redacti servitute premi inclementiore videbantur. Vicio

tio etiam gentis humanæ, quæ longinqua experere, fastidire presentia consuevit. Sed Gagius, qui in Hetruriam cogitauerat nunquam, superum mare versus iter facere, ad hostemque contendere cæpit.

Quadringenti ferme vicum quendam in Flaminia, qui Catholica appellatur, infederant Ungarici equites, ibique erant ab Lobcoviczio collocati, ut Hispani exercitus conatus, atque itinera specularentur. Quem exercitum ubi appropinquare cognouerunt, eo statim loco excessere. Quo facto, qui Arimini, quique Cæsena Austriaci milites præsidii causa erant Ungaricis se se equitibus adjunxerunt, unaque omnes ad Cornelii Forum perrexerunt. Hiemabat ibi Lobcoviczius. Hic de Hispanorum adventu certior factus, cum quæ per literas, nun-

nunciosque ab Rege Sardinia flagitauerat, nusquam adhuc apparerent auxilia, atque ipse, attritis jam viribus, multo omnibus rebus esset Hispanis inferior, educere ex hibernis exercitum, seseque properans recipere cæpit: neque prius properandi finem fecit, quam ad Mutinam perveniret, castraque ad eam urbem opportuno, & munito loco ponere.

Ipsius enim castrorum dextrum latus ita urbi adhærescebat, ut adactis ex arce Mutinensi telis protegi posset. Sinistrum fossâ sepiebatur, quæ derivandi fluminis causâ prope Mutinam erat non mediocrem in altitudinem depressa. A fronte munitiones Lobcoviczius instituerat optimas, easque tormentis, perpetuisque stationibus instruxerat. A tergo autem castrorum amnis erat Gabellus, eoque in amne pontes

14 DE BELLO ITALICO,
pontes effecerat tres, quo facilior es-
set in Mantuanum agrum receptus,
ex eove commodior, si nemo pre-
meret, commeatus. His rationibus
Lobcoviczius ad utrumque paratus,
seu pontibus effectis se se ulterius re-
cipere, seu communitis castris rema-
nere mallet, auxilia certe expectare,
& bellum ducere velle videbatur.
Jam vero eo magis festinare Gagius,
atque in maximam conficiendi nego-
tii spem adduci si Lobcoviczium af-
sequeretur, cumque eo confingeret,
priusquam ille se se Transalpinis, &
Sardiniensibus auxiliis confirmaret. Ita-
que ad Forum Cornelii, eodem,
quo hostis, itinere properans in fi-
nes Bononiensium celerius opinione
omnium pervenit, continuatoque iti-
nere Scultennam cum omni exercitu
Flumen vado transit, ita ut humeri
tan-

LIBER PRIMUS. 15
tantum, summaque militum pectora
extarent, eademque usus celeritate, cum
hostium manum, quæ Spilinbergium
(in Mutinensi agro ad Scultennam
vicus est) tenebat, in fugam conje-
cisset, ad locum pervenit, qui ap-
pellatur Montalus, atque abest a Mu-
tina passuum iii. millia. Castra ibi
Hispani, Neapolitanique faciunt. Poste-
ro die Gagius decurionem exercitus
cum satis validâ peditatus, atque equi-
tatus parte præmittit, qui castra ex-
ploret Austriacorum, & loci naturam
cognoscat. Quibus cognitis rebus, exer-
citus confestim in eam partem adduce-
re, ubi item est in agro Mutinensi vi-
cus, quem Bonumportum appellant,
atque inde in hostium castra triplici
instructo agmine irrumpere, eodemque
tempore, summis militibus, atque
operis, quæ cum iis ratibus, quas
carris

carris devehebat, pontem in flumine Gabello extemplo perficerent, hostes ab tergo adoriri Gagius meditabatur, ancipiti ipsos prælio distractos facilius opprimi posse sperans. Hæc cum ille cogitaret, atque ageret maxime; ecce subito ab Hispaniarum Rege nuncius apparet cum literis: debere Philippum Regis F. in Genuensium fines quamprimum se conferre; properaret cum illius exercitu suum Gagius conjungere, omniaque posthaberet. Quibus literis acceptis aggrediendi hostis consilium depositum est, susceptaque de itinere, concilio statim advocato, deliberatio.

Dux Mutinensium concilio, summæque rerum imperatorio nomine præerat. Is rectâ eundem Novas esse arbitrabatur, Genuensium oppidum in Galliâ Cisalpinâ plenum, atque opu-

len-

lentum, & Philippi exercitus propinquitate opportunum: assuetum se se iis circum Mutinam locis; non viam se certe nosse ullam aliam, qua exercitus ire, impedimenta que supportari possint: sibi quidem persuaderi magni animi rem esse, magnæ difficultatis propter asperitatem viarum, hostis propinquitatem, occultandi consilii desperationem: sed nihil esse virtutis arduum; cumque Regi parendum necessario sit, nitendum esse ajebat, etsi aliquo accepto detrimento, ut eo, quo Rex jussit, mature cum exercitu perveniat. Porro erant, qui Bononiam statim, atque in Pontificis provinciam regredi censerent, quod facilem ibi comitatum, iter denique non incommodum ad inferum mare, Cosarumque oram esse arbitrarentur, &

salvum inde exercitum cum omnibus impedimentis unâ in Liguriam navigatione posse transmitti demonstrabant. Gagius utramque improbabat sententiam, quantum alteri deesse consilii, tantum alteri superesse animi dicebat. Qua enim fiducia, aut quibus copiis Novas perveniendum? lxx. circiter millia passuum intercedere itineris asperi, atque difficilis: ipsum a Placentia Apenninum transcendendum: subesse rivos, amnes, nobilitatum Gallorum fugâ, victoriâque Tarum, Romanorum clade Trebiam; tempus adversum, maximas aquas, longum iter, & corruptum, impeditum agmen: instare ab uno latere hostes, qui agmen assidue nostrum peragitent; ab altero montes assurgere gelu, pruinaque oppletos: vix quinque dierum cibaria superesse:

in

in tantis angustiis ecquam esse militibus spem posse inopia, & lassitudine confectis, montibus, atque hoste circumclusis? magnopere se quidem Mutinensium Ducis perspectam jam in maximis rebus laudare virtutem, cui nihil arduum videatur: sed esse in bello non minus consilio, quam virtuti locum, eâque propter cavendum esse, ne temere progressis, aut certum exitium, aut turpis impendat exitus. Reditum vero in Pontificis provinciam quid habere, nisi inopiam cibariorum, & militum fugam, & discrimen omnium rerum? Ecquam enim fore copiam, si loca repetantur nostrorum, hostiumque inveteratis jam castris exinanita, atque exhausta? milites autem, qui, cum ad hostes itur, alacres, atque erecti vadunt, demittere, cum rece-

C 2

datur,

datur, animum, & factâ receptus mentione, statim de fugâ, victoriâ, prædæque desperatione incitatos cogitare. At illud, cujus tandem consilii esse? Neapolitani Regni robur, Hispanorum florem, totius belli spem, atque eventum mari, & fluctibus committere? præsertim cum omnia littora, portusque tanta diligentia a Britannicis classibus asserventur. Postremo afferre se, quod tutius, atque explicitius consilium videatur. Præmissurum enim statim Bononiam Pincaronium Præfectum Fabrûm firmo cum præsidio, qui ea via celeriter tormenta omnia, & quidquid in exercitu gravis, atque infirmi est, in Hetruriâ maritima adducat, indeque idoneam nactus tempestatem, & Ligusticam oram legens neque ad unum locum appellat, neque uno comœatu;

quo

quo fallere melius Britannos, atque effugere possit. Ipsum interim, qua proximum est iter, cum expedito, ac delecto agmine per Apenninum, Lunensemque agrum in Genuensium fines perventurum: neque defuturos exercitui comœatus, cum, trinis viâ castris superato Apennino, Lucensium campi occurrant integri & fertiles, qui pabulo, frumento, pecore, & omni rerum copia juvare exercitum queant. Hæc vicit in concilio sententia; cujus sententiæ hæ erant certæ opportunitates, quod præmissa tormenta ab omni hostium impetu, Pincaronii celerissima profectio defendebantur, quem assequi cum unius diei iter antecederet, illi profecto non poterant; & quod oppositus obstabat Apenninus, quominus reliquum insequerentur exercitum. Neque præterea veri-

fimi-

simile erat Lobcoviczium a Gallia Cisalpina, atque ab Rege Sardiniae longius abduci velle, animis Genuensium tum incertis, atque Philippi, Gallorumque copiis ingruentibus.

Gagius cum omnem in celeritate positam rem videret, concilio vix dimisso, tormenta, atque impedimenta omnia silentio prima nocte ex castris Bononiam confestim præmisit, ac conquiescere ante iter confectum vetuit. His Pincaronius Præfectus Fabrûm cum equitum, peditumque millibus v. missus præsidio est. At ille cum ad Scultennam amnem pervenisset, qui ea nocte ex maximo imbre admodum creverat, simul iis temere credens, qui vado amnem transiri posse negabant, iter supprimit. Quod ubi Gagius cognovit decurionem statim exercitus misit, qui
homi-

hominem severius commonefaceret, uti acceleraret. Quo facto vadum in flumine repertum est. Periculum erat, ne, si tam subitam Lobcoviczius profectioem sentiret, multo brevior itinere Pincaronium assequeretur, eumque interciperet. Ita unius hominis soccordiâ parum abfuit, quin tormenta omnia, atque exercitus impedimenta in hostium potestatem venirent, totiusque rei consilium deperiret. Interea Gagius cum expedito agmine e conspectu Austriacorum evolavit. Lobcoviczius Pincaronii profectioem non senserat, Gagium verone profectum quidem esse existimabat, sed eo tantum excessisse arbitrabatur, ut paulo ultra eum locum castra transferret. Qua de causa, primi diei mora illata, deinceps, reliquum frustra laborem suscipi intelligebat,

gebat, cum jam neque Pincaronii iter demorari, neque Gagium consequi, neque etiam extremum ejus agmen carpere posset. Dicitur eo tempore Lobcoviczius tantam esse celeritatem, rei que militaris scientiam in ipso hoste admiratus. Ea est magnorum facinorum vis, atque species.

Apennino, qui ab alpibus maritimis, supraque Genuam initium ducens, omnem Italiam discriminat, ii quoque montes annectuntur, qui Mutinensem agrum meridiem versus a Lucensi dividunt, Balista quondam, & Letus apud Romanos appellati, nunc a peregrino quodam, quem summo apud Scotos loco natum austere, & solum plures ibi annos vixisse ajunt, D. Peregrini montes dicuntur. Ferebatur eo Gagus triplici instructâ acie. Facile a principio

cipio iter, atque amœnum. Colles asfurgebant leniter acclives. Ubi ad aspera, ac montosa ventum est, sarcinaria omnia jumenta defecere, adeo ut cibaria ipsi sibi milites supportaverint. Accidisse id satis constat eorum improbitate, qui vecturas de Regibus redimunt; propterea quod, ut suo privatim compendio servirent, jumenta comemerant macie corrupta, neque ad superandos montes idonea. Atqui ejusmodi ararii depopulatores, postquam ex egestate, ac sordibus permissis jam latrocinio emerferint, ad opes, atque ad honores obrepunt non sine Regum pernicie, & justissimâ populorum querelâ. Cum, uti dictum est, in tres partes distributus Gagnus Apenninum superaret exercitus, dextera quidem, sinistraque pars, quod molliore itinere montem circuibat, fa-

cile progrediebatur. At media acies, in qua Dux ipse Mutinensium, & Gagius erant, loci iniquitate, miserè admodum divexata est. Nam quod duces itineris naçta esset imperitos, per devia, atque asperiora incedebat, nullumque neque ordinem, neque imperium servare poterat, & quod rectâ montem adversus peteret, ægrius necessario ingrediebatur, quâque difficilior erat aditus, atque præruptior. Tum iii. ferme millium passuum via adeo gelu constrata erat, ut, nisi discussâ glacie iv. in altitudinem pedum, insistere miles non posset, & complures nihilo fecius prolaberentur, præcipientesque agerentur per lubricas illas montium altitudines. Ipsi ante primos ordines ibant Imperatores, Dux quidem Mutinensium pedes, Gagius vero, cum podagræ doloribus ureretur,

tur, equo insidens, & cohortabantur suos, ne labori succumberent, neve animum tot præliis, atque hostibus invictum in tantulo non facillimi itineris spatio desponderent. Imperatorum vocibus, atque exemplo tantum militibus incessit itineris conficiendi studium, ut in summum jugum incredibili labore, ac perseverantiâ coniterentur; ex eoque properantes descenderent, atque ad Castrum novum, qui non ignobilis in illis montibus vicus, & totius Capheroniæ provinciæ caput est, subito pervenerent; adeo ut qui Montis Alphonfi arcis, quæ vico imminet, præsidio erant Austriaci milites, cum nihil tale suspicarentur, & incuriosè observarentur in foro, prius captam arcem, seque captivos senserint, quàm appropinquare hostes cognoverint; quorum

indiligentia Gagianis admodum profuit: Nam parva licet arcis oppugnandæ mora maximo fuisset ipsis detrimento, cum necessariis omnibus rebus egerent, atque extremâ jam fame laborarent.

Tam improvisum, tamque difficile per Apenninum Gagii iter cum late fama vulgasset, magna apud otiosos rerum æstimatores controversia exitit, cum alii temeritatem hominis carperent, qui suas eo copias conjecisset, ubi esset ipsis, & fame, & frigore pereundum; alii virtutem, atque immerabilem difficultatibus animum extollerent, Annibalique alpes perrumpenti adæquarent. Ita, variantibus hominum studiis, sententiæ quoque variantur, deque rebus nemo confidentius judicat, quàm qui eas ignorat. Ego sicut non parum virtuti tribuerim.

buerim Imperatoris, ita non multum consilio detraxerim, quod præsertim fortuna comprobarit. Fœda enim tempestas, quæ per eos ferme dies coriri constanter in iis locis, atque ingentem decidentium nivium vim circumferens, deprehensos in itinere homines opprimere solet, cum vix milites ab Apennino descendissent, subito, vehementissimeque insurgere cœpit: ita ut exiguo tempore magno casu totius exercitus salus constiterit.

Captâ Montis Alphonfi arce, Lucensium finibus appropinquabat exercitus, quod ubi est auditum, insolentes homines belli, &, quorum tam repentinum, atque ab hoste, ut videbatur, diversum iter evaderet, ignari (id quod in ejusmodi rebus necesse erat) perturbati vehementer sunt. Nam quanquam usitato jam a principio belli.

belli instituto Reipublicæ prudentissimo parem Lucenses Austriacis, Borboniisque voluntatem ostenderant, nihilque fecerant, dixerantve, quod alteros contra alteros juvaret: tamen prudentiæ non semper fortuna comes per idem ferme tempus tulerat, ut homines a potente quodam Româ summissi, Hispaniensem in agro Massensi tabellarium deprehenderent, ac dispoliarent, & publicas potissimum literas interciperent. Quo factò in fines se se Lucensium receperant; atque eos qui Montignosii oppido præerat, cum apud illum de injuriâ, quam sibi factam esse a latronibus putabat, vehementer esset tabellarius conquestus, comprehenderat, præfectoque arcis custodiendos traderat, Senatumque eâ de re certiorrem fecerat. Senatus, quod eos la-

tro-

trocinii insimulatos, latrones esse existimaret, literas quidem tabellario confestim reddi, ipsos in vinculis habendos videri censuit. Postea vero quam illi diplomata ostenderant, quibus eos esse milites compertum est, Senatus cum omnia ubique hostibus in hostes licere jure belli intelligeret, cumque non in sua provincia facinus admissum esse constaret & literis redditis satis Borboniis factum esse arbitraretur, Austriacos milites solvi extemplo, liberosque abire jussit. Erat æquitatis, & prudentiæ consilium plenissimum. Non defuerunt tamen, qui literis, nunciisque Senatam apud Reges populari inducti rumore criminarentur. Adeo nihil est a calumnia intactum, multoque plures sunt, qui reprehendant, quam qui laudent.

At

At ne in animis Regum utriusque partis suspicio hæreret falso injecta, ad Reginam Ungariæ Carolus Mansius, ad Regem Sardiniaë Joannes Sardinus, Neapolim Laurentius Deodatus, atque in Hispaniam usque Andreas Sbarra ex S. C. missi sunt, eisque mandatum, ut Reipublicæ causam Regibus probarent. Harum vero legationum exitus adhuc erat incertus, cum, uti diximus, Lucensium finibus appropinquaret exercitus, civitasque suspensa metu, ac sollicita esset. Cum autem in timore multa fingantur impunitus, omnia credantur facilius, eo factum est, ut nonnulla temere vulgata timere Lucenses cogèrentur, quæ quidem non timuissent, si conscientia potius suæ; quàm temporum rationem habuissent: ne videlicet Reipublicæ vis aliqua infer-

ferretur, neu milites in eorum agris maximo cum detrimento diutius verarentur, neu denique multa necessario quodam armatorum hominum impetu acciderent, quæ ne prudentiâ quidem corrigi possent. Augebat timorem, quod nullæ Ducum essent literæ, quæ de ipsorum adventu certiore Senatam facerent, itaque inimico animo adventare magis, magisque dicebantur.

At Lucenses, ut aliquam in repentino tumultu dignitatis, ac salutis rationem habere viderentur, Montanos, qui in eorum ditione sunt, genus hominum militia aptum maximè, summaque erga Rempublicam fide cognitum ad se vocaverant, eos armaverant, custodiendæque urbis sexviros creaverant. Interea Imperatorum literæ venere adventum nunciantes. Ita-

34 DE BELLO ITALICO,
que paulo quietior Senatus Franci-
scum Bernardinium ad Borbonii exer-
citus Imperatores, & Ducem imprimis
Mutinensium misit, qui eos ad
Castrum usque novum in castris con-
veniret, diceretque: egregium semper
fuisse, & esse erga Borbonios Reges
Senatus Populique Lucensis animum:
minus ob eam rem se se ab eorum
adventu timere, quos optimâ fide di-
lexerint: esse potius, cur gaudeant,
venisse tempus, quo suam Lucenses
erga Borbonios voluntatem verbis to-
ties, legationibusque testatam, re tan-
dem ipsa declarent: nihil ea propter
esse, quod in eorum potestate sit,
quod non ipse fortissimis Imperatori-
bus ex auctoritate Senatus polliceri
& repræsentare etiam possit. Illi tam
liberali oratione, promissorumque spe
deliniti, cum exercitum haberent fri-
gore,

LIBER PRIMUS. 35
gore, fameque fere enectum: non si-
bi, non Regibus suis in animo esse,
responderunt, quicquam adversus Rem-
publicam moliri: militarem tulisse ra-
tionem, ut necessario per eorum fines
iter facerent: curarent ipsi, ne com-
meatus deessent: se se daturos operam,
ut milites sine maleficio, & injuria
transeant. Quibus rebus cognitis,
omnis Senatus cura eo conversa est,
ut com meatibus extemplo consulere-
tur, utque Cives eligerentur idonei,
qui ea diligenter curarent, quæ ex
usu Borbonii exercitus esse cognosce-
rent. Quo facto ex omni agro, & vi-
co, pabulum, & cibaria in Borbonio-
rum castra comportabantur, omnium-
que rerum copia portabatur undique,
atque agebatur plenissimis viis. Idque
eo erat mirabilius, quod Lucenses an-
gustis agris, minimeque frumentariis

utantur; tempus autem esset anni difficillimum, quo neque frumenta in horreis sunt, neque multum a maturitate absunt; & milites, qui in florantissimis provinciis in maximis sese fuisse difficultatibus recordabantur, non sine summa admiratione videbant diligentia, ac fide parvas augeri res posse, magnas contra dilabi, si pravè administrarentur. Cum Hispanus, Neapolitanusque exercitus ad sextum ab oppido Lucâ lapidem pervenisset, Senatus eo statim Cæsarem Santinium proficisci iussit, qui cum Duce imprimis Mutinensium, cæterisque Imperatoribus ageret, quemadmodum ex officio ac dignitate Reipublicæ esse intelligeret. Quibus rebus confectis ita a Lucensium finibus discessum est, ut militibus Lucenses, Lucensibus milites accepti essent; Reipublicæ in administran-

strandis rebus solertia ab omnibus colaudaretur; Neapoli autem, atque in Hispania Legati ejus comiter ab Regibus acciperentur: & qui jam veritate rei commoti, Legatorumque officiis secundum Rempublicam judicaverant, tum vero his auditis, omnem de tabellario suspicionem ex animis delerunt suis.

At Gagius nihil in itinere moratus per Lunensem agrum Sergianum pervénit, primum quod est ab ea parte venientibus Genuensium Oppidum. Quatriduum ibi subsistere placuit, dum in flumine Macrà pons efficeretur, & allevarentur milites, quos longum ex Mutina, atque arduum inter Appennini tramites, infestumque nivibus, & pluviis iter divexaverat. At magnâ Gagius sollicitudine affiebatur, novis subinde difficultatibus objectis.

Ma-

Macra vicinis montibus rapidum flumen, tuncque etiam ex nivibus, imbribusque maximum erat; & pons in eo confieri difficilius propterea videbatur posse: loca excipiebant horrida, & saltuosa, latebrisque, & silvestribus trinitibus prærupta, quo certe ex militari progrediendi consuetudine, atque ordine adiri non poterat, idque erat incommodum, & periculosum maxime cum præsertim Austriaci, si ab Apuanis montibus descenderent paucis immixtis equitibus, omnem male habere exercitum, & facile etiam possent errantem, & defatigatum opprimere. Ac jam ut nullus ab hoste metus esset, non pabulum in vastis locis, atque inanissimis non frumentum erat: non denique certus tam incerti itineris dux. Una omnium erat in Gentensibus rerum spes, quorum

rum obscura adhuc voluntas, & conscripto nuper exercitu suspecta videbatur. Infirmæ erant Hispanis, Neapolitanisque copiæ, v. millibus cum Pincaronio distractis, compluribus labore confectis, nonnullis fugâ dilapsis. Philippus vero Hispaniarum Regis F. fociique Galli, quibuscum se se conjungere Gagus properabat, adeo non properabant ipsi, ut incredibile torpescere morâ viderentur. Erat ipse præterea Gagus sive ætate, sive naturâ, sive etiam consiliorum, quæ omnia semper ab Hispania usque afferbantur, expectatione cunctator, magisque timens adversa, quam sperans: secunda, adeoque omnia consilio tribuens, nihil ut fortunæ relinquere videretur velle, quæ tamen in bello plurimum potest.

Sed cum esset Gagus in quibus

42 DE BELLO ITALICO,
nere non diù commorandum sibi esse
Gagius existimavit.

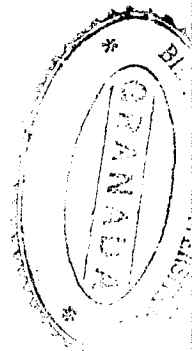
Interim Lobcoviczius, quem supra
demonstravimus delusum a Gagio fuisse,
hoc incensus ludibrio, cum bellum
etiam fastidiret, quod inopiâ
supplementi, ac pecuniæ haud quam
administrari ex sententiâ posse
videbat, relictis ad Mutinam castris,
Mediolanum contendit. Et palam
quidem evocari se illo Mediolanensis
provinciæ, cui præerat, procuratione
necessariâ dictitabat; clam vero cum
Lucâ Pallavicinò colloqui, eumque
sibi omnibus conciliare modis
meditabatur. Hunc jam inde a
principio belli Veliterni iratum
sibi æmulatione imperii, & opinionum
dissimilitudine, & quem Viennam
tunc cogitare acceperat, exulcerato
discedere animo nolebat. Ipsum
esse cupidum rerum novarum,
ma-

LIBER PRIMUS. 43

magni ingenii, magnæ etiam apud
Reginam propter libertatem quandam
ingenuam sentiendi, & Tarocæ
Comitis Lusitani gratiam authoritatis
cognoverat. Itaque dissimulans
quam poterat humanissime appellabat,
eumque facilitate, obsequioque illicere
ad benevolentiam conabatur. Non
tamen facere potuit, quin Viennam
ipsi proficisceretur infensus, ibique
italici belli incommoda omnia in
unum conferri Lobcoviczium oportere
diceret, cujus in imperio fœccordiam
contemnerent hostes, acerbiter
horrescerent milites. Quæ cum
Pallavicinus vociferaretur, amici
autem Lobcoviczii, ut plerumque
fit in calamitate, silerent, cumque
ipsius in bello infelicitas non
levissimum in Imperatore peccatum,
admodum vulgo carperetur, Regina
de successore deliberare instituit. Quâ

F 2

ille



44 DE BELLO ITALICO,
ille re cognitâ, provinciam bellumque
reliquo deinceps tempore administra-
vit ita, uti solent ii, qui successo-
rem expectant.

Principe Licestenio, qui Lob-
covicio succederet, delecto, exer-
citus, quoad ille veniret in castra,
traditus Comiti Sculemburgio est.

Statim Sculemburgius per Apua-
nos montes equitum, ac peditum
levis armaturæ partem mittit, qui
Gagii iter cognoscant, infestumque
excursionibus habeant: ipse cum omni-
bus copiis, quæ Germanicis nuper,
& Sardinensibus adauctæ subsidiis ef-
se ad hominum millia xx. dicebantur,
per agrum Parmensem, ac Placenti-
num iter fecit, castraque ad Novas,
quod esse oppidum Genuensium di-
ximus in Galliâ Cisalpinâ, locavit:
ut Genuenses quocunque animo ef-
sent,

LIBER PRIMUS. 45
sent, scirent Reginæ Ungariæ exer-
citus versari in finibus suis, & Sar-
dinia Regem socium, atque amicum
maxime conjunctum haberet, cujus
consilio, atque opibus adjuvari se
posse arbitrabatur: Castra autem op-
portuno loco essent ad commeatus
parandos, omnemque Cisalpinam late
Galliam tuendam.

Properabat Gagius, ut quam-
primum Macram trajiceret, ne in ip-
so trajectu occuparetur ab hostibus,
quos Mutinâ profectos magnis Parmam
versus itineribus contendere au-
dierat. Itaque, ponte perfecto, si-
gnum datur profectionis. Cum su-
bito aquæ magnitudine, ac rapiditate
annis, maximo noctu coorto imbri,
pons interrumpitur. Erat enim pravè
institutus; propterea quod immissæ
in alveo trabes bipedales, de quibus
ante

ante dictum est, non satis erant firmæ ad vim fluminis refringendam, quod præsertim proximo ex Apennino decurrens majori se se impetu incitaret. Quæ res quam dedit hostibus ad insequendum facultatem, nostris ad exercitum celerius transportandum ademit. Postridie ejus diei, qui fuit dies ad v. non. Maj. noster transduci exercitus eo festinantius, atque ipsis urgentibus Imperatoribus cœpit, quo constantior de adventu hostium fama perferebatur. Ratio, ordoque agminis erat ejusmodi. Præcedebant agmen equites, peditesque levis armaturæ, qui totius exercitus impedimentis, quæ in primâ acie agebantur, præsidio erant. Inde in primâ item acie peditatus, & equitatus ferme omnis progrediebatur; tum secunda acies ex legionariis tantum

tum militibus confecta sequebatur, quam Reginæ Hispaniensis Manus, Regiique equites, & Pyrochitrophorum centuriæ aliquot claudebant. Multo denique die & nostri exercitus prima acies transierat, & Austriaci cernebantur, qui amplius octingenti, Gorano Duce impigro homine, atque audace, præmissi a Sculemburgio, qui nostrum agmen lacefferent, ab Apuanis montibus descenderant. Nacti quædam propter amnem Macram ædificia, quorum muris defenderentur, subito nostros, qui citra flumen erant, adorti sunt illud spectantes, si eos ab reliquo abscissos exercitu prohibere transitu, aut, ne pontem interrumperent, impedire possent. Id cum animadvertisset Comes Servius Legatus, qui secundæ aciei præerat, quæ quidem acies angustiam pontis

48 DE BELLO ITALICO,
pontis, & dissensione militum di-
versarum nationum paulo tardius pro-
cesserat, Gorano Pyrochitrophorum
centurias octo opposuit, quæ virtute,
ac perseverantiâ tantum profecere, ut
hostium impetum sustinerent, & quie-
torem nostris transitum darent; ipsæ
demum multis illatis, & acceptis
vulneribus se se ad agmen reciperent.
Imminebant nihilominus hostes, atque
instabant acerrimè; jamque pontem
ingressi, qua noster erat traductus
exercitus, sese quoque transituros mi-
nitabantur. Sed repulsi multitudine te-
lorum, quæ ex dispositis in adversâ
ripâ tormentis quatuor sine ullâ in-
termissione trajiciebantur, temerario
destiterunt incepto. Relinquebatur,
quoniam exercitus partem transeuntem
prohibere non potuissent, ut pontem
intercindi prohiberent, idque cona-
ban-

LIBER PRIMUS. 49
bantur. Nam jaculis nostros submo-
vebant creberrimis, nonnullosque subi-
re ausos interfecerant, plurimos vul-
neraverant. Cunctantibus eâ de causâ
nostris, languidiusque ad opus ve-
nientibus, unus de exercitu Neapoli-
tano Signifer legionis Hibernicæ, quem
postea Carolus Rex hujusce facinoris
causâ ab inferiori ordine ad Centu-
riatum traduxit, non suorum cæde,
non periculi magnitudine deterritus
cum quatuor omnino militibus pro-
rupit audacissime, & inspectantibus
trans ripam hostibus, inter tela, jacu-
laque pontem rescidit. Quo factò,
ipse cum suis se se ad exercitum in-
columis adnando recepit. Ut quan-
tum ad periculum adeundum auda-
cia, tantum, quæ plerumque adjuvat
audaciam, fortuna ad vitandum
valuisse videretur. Traducto exercitu
G Gagijs

50 DE BELLO ITALICO,
Gagius rescisso ponte, atque hostibus
repressis ante primam confectam vi-
giliam Spediam eodem die venit. Id
oppidi nomen est. Hoc fere est in
intimâ portus Lunensis parte positum.
Hujus amplitudo portus, ac pulchri-
tudo nulli non cognita naviganti est,
qui duobus eminentibus promonto-
riis continetur, objectamque habet
insulam, quæ illum ab effervescentis
maris impetu, & quibusdam protegit
ventis.

Postero die Gagius nuncios ad
Philippum celeriter mittit, quibus re-
gionibus esset, & quid militum se-
cum haberet: negavit cum iis in
Galliam erumpi Cisalpinam posse:
orat, ut acceleret. Ipse præmissis ad
hominum millibus iii., qui ad Se-
gestam Tiguliorum aditus occupa-
rent, ne qua fieret ab eâ parte in-
diffi-

difficillimo itinere irruptio hostium
repentina, per illam Ligustici maris
oram, quæ ad Orientem est, iter
facere cœpit.

Erant, ut supra demonstratum
est, loca aspera, & saltuosa, angu-
stisque tramitibus, altissimoque in ma-
re despectu horrida, & quod eas
ad regiones pertinerent, in quibus
hostes versabantur, valde infesta, ac
suspiciosa. Erat præterea summa ino-
pia pabuli & propter ipsius agri
naturam, & quod angustius nostri
pabulabantur, adeo ut pabulo mari
supportato, hordeoque, & quacun-
que ratione poterant tolerare equos
cogerentur. In his angustiis Gagius,
cum prope Segestam Tiguliorum in
arduâ necessario substitisset convalle,
& quacunque procederetur iniqua,
Josephum intuens Auriam, qui Im-
pera-

peratores nostros officii causâ prosequeretur, non iis se certe locis commissurum fuisse dixit, nisi plane Genuensibus consideret: Tum Auria, recte, inquit, Imperator, Genuensium te fidei commisisti, quibus jam uti sociis, atque amicis potes; secretoque illum de Genuensium cum Borboniis facto jam pridem in Hispaniâ fœdere monuit: Tumque primum de fœdere isto Gagus cognovisse dicitur. Nam ante id tempus rumore potius quodam, cui servire Imperatorem non decet, percubuerat, cum Borboniis consentire Genuenses, quam procerto posset afferri. Hoc quidem nuncio, auxiliique Genuensis spe confirmatus reliquum conficere iter pergebat, eoque alacrior, quod multum de insequendi contentione ipsi jam hostes remisissent, qui

qui satis habebant minoribus nos subsequi itineribus, & rari tantum, dispersique in summis procul jugis apparebant, ut nostrum observare iter, non demorari velle viderentur.

Atque hîc non alienum videtur Genuensis belli causas a principio proponere, tum quod, cognitâ causâ, reliqua facilius intelliguntur, tum vero, quia res ea est, adeoque celebrata sermonibus, ac literis omnium gentium, ut scriptionem paulo diligentiore, atque in parte operis proœmium quasi quoddam postulet. Nam bellum Genuense tanti momenti fuit, ut maximam non modo Italiæ, sed omni etiam Europæ consiliorum, atque rerum commutationem attulerit; tantâ autem virtute gestum est ab eâ Republicâ quæ longâ

longâ defes pace videbatur, ut vetustis Romanorum temporibus gestum videatur; sic a nobis porro integre, sincereque narrabitur, ut non magis apud posteros habiturum sit propter rerum magnitudinem admirationis, quàm fidei propter veritatem.

Belli causa Finarium fuit, opportunissimum ad Ligusticum mare oppidum. Carrettii generis homines antiquitus habuere. Genuenses porro, qui eâ tempestate Orientis opibus clari, ac potentes habebantur, oppidum a Carrettiis aliàs pretio, aliàs fœdere, aliquando etiam jure belli receperant, receptumque iis, cum terrestre ipsi Imperium in Orientem distracti fastidirent, imperatis certis rebus condonaverant. Perlongo deinceps intervallo gravissimæ inter Finarienses, & Alphonsum Carrettium

Re-

Regulum controversiæ obortæ sunt, cum indignarentur illi avarè sibi ab Alphonso, adeoque superbè imperitari, ut ferendus non videretur. Hic contra Finarienses insanire diceret, qui rebellionem factâ ab Imperio, obsequioque discederent. Finarienses Genuensium, quorum in vetustissimâ clientelâ erant, opem implorant: Alphonfus Cæsarem adit, eumque orat, ut pro sua Imperiique Romani auctoritate seditionem comprimat. At illis omnibus jure inter se diu, multumque disceptantibus, subito Gabriel Cueba, qui pro Rege Hispaniæ Mediolanensem tunc provinciam obtinebat coactâ militum manu, Finarium armis occupat, idque propterea factum esse pronunciat, ne Galli Hispanorum eo tempore hostes per causam dissensionum ad oppidum obreperent.

56 DE BELLO ITALICO,
perent. Cæsar Imperatoriam in eo
Majestatem minui prædicabat; nec
Genuenses, ad quos oppidum perti-
nebat, hâc acceptâ injuriâ Senatuf-
consultis, legationibusque sibi deerant.
Sed cum Cæsari neque animi, neque
virium satis esset ad jus suum perse-
quendum; Genuenses autem querelas
tantum jactarent nihil sine armis pro-
futuras; iique essent in Italia rerum,
atque temporum motus consecuti, ut
Finariensem ab iis intermitteri curam
oporteret; Finarium ad Hispanos trans-
iit, ab iisque ad Carolum Sextum
Cæsarem unus virilis sexus, qui re-
liquus Austriacorum erat eorum, qui
in Germaniâ, & eorum qui in Hi-
spaniâ ducentos ferme annos regnave-
rant. Huic grave, ac diuturnum cum
Philippo Borbonio bellum fuit, pro-
pterea quod Hispaniæ, atque Italiæ
Re-

Regna, quæ Caroli Secundi Austriaci
fuisent, sibi Austriaco eripi iniquum
putaret. Pax ita tandem convenit,
ut Carolo Cæsari Italia, Philippo
Hispania obveniret. Cæsarem interim
cum maxima ex ejusmodi bello pecu-
niæ urgeret inopia; Pontifex Valen-
tinus, summus tum illi in consiliis
capiendis auctor, vocat ad se Domi-
nicum Spinulam Genuensis Reipubli-
cæ Legatum, cum hoc agit: Si Cæ-
sari Genuenses pecuniam dare, quæ
sit quingenties HS., & acerba ip-
sum præterea molestia levare velint,
pro ea pecunia, eoque beneficio Cæ-
sarem Genuensibus Finarium tanto-
pere ab ipsis expetitur restitutum.
Legatus statim cupidius fortasse, quàm
oportebat, rem arripit, auri pondus
Reipublicæ nomine pollicetur. Ge-
nuenses, quanquam & pecunia im-
manis

manis erat, & Legatus temerè inconsulto Senatu rem transgisse videbatur, tamen, quoniam valde Reipublicæ intererat Finario potiri, respondent: Quod Legatus cum Cæsare de Finario egerit, id Senatum censere ratum, atque e Republicâ esse. Itaque præfens Cæsari pecunia adnumeratur. Finarium oppidum ad Genuenses eo jure redit, ut ipsorum antiquitus Genuensium fuerit, & Hispanorum esse Regum dicebatur, deque eo disertè admodùm in quadruplici fœdere per potentissimos Reges Genuensibus cautum est. Eo tum statu res erat, cum repente novus extitit Finarii captator Allobrogum Dux, nullâ quidem causâ, quæ afferri posset, sed imperii proferendi cupiditate inductus. Horum familia Ducum belli ea quidem, pacisque artibus insignis est, sed ita insti-

instituta, ut pro animi magnitudine angustos se fines habere semper putet. Nam opimas Cisalpinæ Galliæ regiones nacta fœderibus, bellis, & loci imprimis opportunitate, quod emitte in Italiam transalpinas nationes, & coercere una dicatur posse, usque eo progressa est, ut regium ex Sardinia possessâ nomen adepta Italiæ omni imminere videatur. Unum ei deesse ad opes confirmandas videtur, paulo liberior, atque commodior ad mare aditus. Nam illa omnis, quæ in ipsius ditione est, circa Oxibios ora, importuosa est, atque ipse Oxibiorum portus difficilis, & magnarum navium minime capax. Eâ de causa insidiari Allobrogum Duces temporibus, insidiari finitimis, & potissimum Genuensibus, qui maritimi valde sunt, jampridem cœperant.

Genuenses etsi in Italiae faucibus collocati, plurimas ad bellum italicum terrâ, marique opportunitates habeant, nihilocius quieti, & quæ omnium ferè Italiae Principum hoc tempore mens est, ut ne injuriis quidem exagitati ad arma descendant, imbelles, suis contenti finibus, sibi jamdiu vivere consueverant. Erexerat tamen illorum animos potius quàm concitarat vicini nunquam non vigilantis magnitudo, atque assidua inter finitimos æmulatio. At Carolus Emmanuel Sardiniae Rex, cum a Majorum suorum virtute, atque institutis non degeneraret, acer, bellicosus, atque in omnem occasionem intentus superiore jam italico bello Carolo Cæsari societatem ostentaverat suam, & societatis præmium cum multa alia, tum Finarium imprimis flagitaverat. Grave id
Cæ-

Cæsari, suâque fide, & majestate indignum visum est, itaque negatum. Ille ejusmodi irritatus offensione cum Gallis, atque Hispanis adversus Cæsarem conjurat. Bellum geritur. Sed pax repente consequuta non commodissima illi accidit. Nam cum Finarium speraret, omnem fere Cisalpinam Galliam teneret, eâ dumtaxat parte contentus esse cogitur, quæ ad Novariensem, & Dertonensem agrum, Langarumque regionem spectat. Avellit nihilominus a Genuensium finibus Regium, Altum, Capraunam, partem etiam Bardineti, partem item Carosii, quæ Genuensium erat, sibi vindicat, eaque omnia ad Langarum spectare regionem fidenter sanè confirmat. Sunt illi quidem pagi in montibus ignobiles, sed erant Sardiniae Regi ad ea perficienda.

da, quæ jam tum adversus Genuenses meditabatur, maxime opportuni. Genuenses suos esse dicere, nihil ad Langas pertinere, possessionis vetustatem, Imperii etiam Romani jus proponere, vim queri, obtestari, legatos trans alpes usque ad Cæsarem, atque in Galliam mittere. Non audiuntur. Vicit enim, aut vis, ut fere semper, aut præsens utilitas, aut denique non ea causa satis digna visa est, quæ pacem, & sancitum jam fœdus convelleret. Mortuo Carolo Sexto Cæsare bellum statim inter Borbonios, atque Austriacos coortum est. Initio hujus belli Sardinia Rex, armatus quanquam esset, nullam se tamen in partem movebat, quietem se, atque Italicæ libertati consulere dicebat velle; re autem vera expectabat, dum statueret

ret utrius partis esse mallet (nam ab utraque ingentibus pollicitationibus sollicitabatur) eoque potissimum accederet, quo uberioribus præmiis invitaretur. Equiti Osorio, quem Sardinia Rex legaverat jam pridem ad Britannia Regem, multa intercedebat cum Joanne Carteretio necessitudo. Is magnæ inter Britannos auctoritatis, atque ipsius Britannorum Regis summus erat in imperio. Administrator. Carteretius, cum plane ex Britannia usu esse intelligeret, oportere Gallorum, qui perpetui Britannorum hostes sunt, nimias jam opes quam maxime infringi, atque imminui, Sardinia contra Regis augeri, & confirmari, ut ab eâ Gallia parte, quæ illi finitima, atque etiam infirmior est, distineret ipse per se, atque adoriri Gallos posset; Equiti Osorio

64 DE BELLO ITALICO,
Oforio, per eumque Sardiniae Regi
persuadere omnibus modis conabatur,
ut cum Britannis, atque Austriacis ad-
versus Gallos, Borboniosque omnes
consentiret. Homo solertissimus Ofo-
rius, & qui Regis sui mentem pro-
bè nosset, quasi recusaret quod ve-
hementer optabat, Regem in eo suum
excusare impensè cœpit, quod adver-
sarium potentiam, & belli exitus
incertissimos vereretur: non iis illum
esse divitiis, non viribus, ut Borbo-
nios, qui valentissimi modo sint, ir-
ritare in se aut debeat, aut omnino
possit: Austriacos tot in Germania
detrimentis acceptis jacere: nolle il-
lum, quod stultissimum est, alienam
rem suo periculo curare. Sin autem
insperatâ rerum commutatione, quod
plerumque in bello evenit, & socio-
rum auxiliis se se Austriaci crexerint,
supe-

LIBER PRIMUS. 65
ac superiores fuerint, tum vero illud
verendum esse, ne non sibi potius
Austriaci victores, quàm sociis con-
sulant, atque his belli onus, sibi vi-
ctoriæ usum reservent. Contra hæc
Carteretius, omnia Sardiniae Regi pa-
rata a Britannis esse demonstrat, ar-
ma, viros, pecuniam, magna mari
auxilia, magnos commeatus, quibus
copiis, atque opibus non esse cur
Borbonios hostes, atque incerta præ-
liorum tantopere Rex perhorresceret:
errare illum vehementer, si consi-
lium sibi capere separatim posse spe-
ret; evocato in Italiam, quod Au-
striacorum potentiâ imminutâ acci-
dere necesse est, Philippo altero Hi-
spaniarum Regis filio, ecquem Au-
striacis, ecquem ipsi tandem in Ita-
liâ locum esse putet? Eandem utrif-
que causam esse, eandem fore for-
tu-

68 DE BELLO ITALICO,
viam ostendi, quod a Gallis Nar-
bonensibus, atque a Genuensibus
aversum traduci ad se incredibili uti-
litate queat. Ipsa autem Britanno-
rum societas, atque amicitia perop-
portuna videbatur, quod maxime
nummati homines, & mari potentif-
simi essent, adeo ut bellum, & eo-
rum pecuniâ tolerari, & perfici etiam
possit. His de causis placuit ei, ut
litteras ad Legatum suum in Britan-
niam mitteret: si citerioris Galliæ
partem aliquam Austriaci sibi exem-
plo dent, uti vanis promissis non
se duci intelligat, & si Finarium Ge-
nuensium oppidum attribui sibi, ali-
quâ interpositâ causâ, velint; item si
triginta hominum millia a pacto sta-
tim fœdere in Italiam mittere sibi,
Italiæque subsidio polliceantur, fœ-
dus se se cum iis facturum esse,
col-

LIBER PRIMUS. 69
eosdemque, & amicos, & hostes ha-
biturum, quos ipsi habeant.
Postulata Regis Sardinia quam ma-
turrimè in Germaniam ad Reginam
Ungariæ perferenda curavit Britannia
Rex cum literis, quæ illam serio mo-
nerent conditiones ne respueret: suis
rebus aliter consuli non posse. Regina
imponi sibi a sociis duriora quereba-
tur, quam penè possent ab hostibus
imperari, si victa discessisset: Fina-
rium porro, quod Genuenses a Ca-
rolo Patre suo grandi numeratâ pe-
cuniâ coemerint, eamque ipsa em-
ptionem jure jurando firmaverit, Re-
gi Sardinia condonare turpissimum
sibi, minimèque consentaneum esse
demonstrabat. Quî enim convenire,
ut ejus fidem ipsa convelleret, pro
cujus hæreditate Patris bellum acer-
rimum susciperet? Præterea cum tot
hostes

hostes circumstent, atque immineant, non prudentissimè fieri dicebat, uti Genuenses ultro, ac sine certâ quâdam causâ commoveantur. Negabat Britanniae Rex grave Reginae videri debere exiguâ unius provinciae parte redimere amicitiam ejus Regis, quo freta, & erepta in Italiâ recuperare speret, & reliqua omnia obtinere: neque fidei tam severè habendam esse rationem docebat, cum de regno, atque incolumitate agatur: Genuenses vero quid vereretur? Ignavos homines, timidos, neque in bellis gerendis, sed in mercaturis faciendis exercitatos, qui neque vires ad nocendum habeant, & si attulerint, facili negotio coerceri, & proteri etiam possint. Tandem Regina vel Britannorum fatigata literis, penès quos & consilii, & virium erat auctoritas; vel

vel suo etiam periculo admonita, ne Sardiniae Rex, ad hostes suos repudiatus delaberetur, cum eo societatem, & Britannorum item Rege inire constituit. Itaque duorum Regum, & Reginae Legati, Osorius rei fere omnis auctor præcipuus, & concitator Carteretius, & Ignatius Vasnerius Vormaciam conveniunt. Ipse adest Britannorum Rex. Sancitur foedus: quo ex foedere consilia, vires, arma, pecuniam conferre, bellum terrâ, marique gerere, in eoque perseverare universi tenerentur, quoad omni Borbonii Italiâ pellerentur: triginta equitum, peditumque millia Reginae Ungariae, xlv. millia Sardiniae Rex confecta, parataque in Italiâ haberent: Britanni præter trecenties HS. quod singulis annis Sardiniae Regi in belli sumptum darent, cum

72 DE BELLO ITALICO,
cum validâ, instructâque bellicarum
Navium classe infero mari navigarent,
ut essent Italiæ littoribus præsidio ad-
versus hostes: quæ pars citerioris Gal-
liæ cis Ticinum, atque intra Nuram
amnes est, & nominatim Placentia,
atque Bobium Urbes, quæque a
Nuræ amnis fonte prope Genuen-
sium fines ad lacum usque Verba-
num, atque Helvetiorum pagos per-
tingit, exceptis insulis, quæ sunt con-
tra Ticinum Urbem, ea omnis Sar-
dinia Regi extemplo cederet; Fina-
rii item recipiendi jus eidem potestas-
que esset: quæ bello Regna, quæve
provincia receptæ in Italiâ essent,
eas sibi Ungariæ Regina haberet; Bri-
tannis omnes Italiæ portus commer-
cio paterent, iisque ubi eis videretur
emporium aliquod constitueretur.

His de rebus quanquam secreto
apud

apud Vormaciam actis, atque con-
stitutis primi in Italiâ Genuenses cer-
tiores facti sunt diligentia, ac lite-
ris Joannis Francisci Pallavicini, qui
Reipublicæ Legatus Britannorum Re-
gis salutandi causâ Vormaciam ve-
nerat.

Hoc loco non abhorret a pro-
posito ea scribere, quæ de Genuen-
sibus cum ego quærerem, sic repe-
riebam: Homines esse navos, atque
industrios; optimis legibus, libertate
indomitâ; habere Urbem arte natu-
râque munitam, & mari, terrâque
opportunam: maximas ex eo divitias
atque opes quæsisse: Profligatis olim
Pisanis, attritis Venetis, magnum fo-
ris nomen, marique imperium obti-
nuisse; domi factionibus, proscription-
ibus, cædibus, omnique seditionis
genere laborasse: eam ob rem factum
K esse

74 DE BELLO ITALICO,
esse, ut angustiis terrâ finibus ute-
rentur: non prius conquievissent, quàm
ante annis MCLXXVI. magnorum
Principum legatis arbitris convenirent,
eamque, quæ nunc est, Rempubli-
cam constituerent: Nobilitas regnaret,
plebs nullo numero esset. Nobiles ii
dicerentur omnes, quibus in Conci-
lium Majus aditus pateret: Concilia
duo Civitatis essent; Majus, Minus-
que vocarentur: legum condendarum,
vectigalium imponendorum, & non-
nullorum Magistratuum creandorum
Majori potestas esset: de pace, ac
bello, deque omni Reipublicæ statu
Minus, adhibito Senatu, decerneret:
summa esset Senatus auctoritas: penes
ipsum, & Ducem, quo nomine ci-
vitatibus Principem appellant, qui re-
gnum obtinet biennium, totius im-
perii species, ac dignitas esset: nemi-
ni

LIBER PRIMUS. 75
ni præter Ducem cum Senatu, Con-
ciliisque agendi fas esset. Dux igitur
pro more, institutoque Reipublicæ ex
litteris Joannis Francisci Pallavicini ad
Senatum, Minusque Concilium retulit.
Patres, hoc accepto nuncio, variè
afficiebantur. Erant præferocis inge-
nii aliqui, qui bellum statim, arma,
legiones, castra denunciarent, Borbo-
nios socios accerferent, quorum opi-
bus Sardinia Regem deprimerent,
Austriacos coacerent. Imperiorum
etiam in bello, & gloriæ cupiditate,
ac spe incitabantur. Plerique natura,
usuque rerum tardiores, seque, &
Rempublicam circumspicientes a con-
siliis fortibus refugiebant: belli casus,
ærarum damna, tributum nomen liberis
præsertim civitatibus grave, mare in-
festum, hostem finitimum, socios
longinquos cogitabant, atque etiam
K 2 hos

hos ipsos suspectos habebant, & componi rem, aut mitigari posse sperabant. Nec deerant, qui dolerent potius Reginae fortunam, quam infectarentur iniquitatem, & miseram dicerent, quae hostibus aequae, atque amicis praedae loco esset, suaque, & aliena distrahere cogeretur.

In tantâ animorum varietate unum modo placuit dari negotium tribus prudentissimis viris, Paulo Hieronymo Pallavicino, Joanni Baptistæ Grimaldo, Jacobo Laumellino, qui rem Finariensem, praesentemque temporum statum etiam, atque etiam considerarent, & de eo quid eis videretur, ita ut e Republicâ, fideque suâ censerent, Patribus renunciarent. Ubi tota inter ipsos agitata res, & considerata est, eorum unus processit, atque ejusmodi in Minori Concilio
sen-

sententiam dixit: Arduam esse rem, multoque graviolem, quam quisquam existimare queat: imminere acerrimum Regem, potentem, armatum, & de Finitimorum pernicie dies, atque noctes cogitantem: haberi ludibrio Republicae conditionem, ad cujus oppida nullâ injuriâ commemoratâ, nullis repetitis rebus, tanquam ad aliquis projecti cadaveris spolia diripienda vicini advolent: non Finarium (quod gravissimum tamen esset) sed per Finarium omnem oram maritimam, ipsam peti Urbem, quae si mare, & peregrinarum usum mercium amiserit, quod amisso Finario accidere est necesse, egestati, ac solitudini addicetur. Asperum esse, triste, durum spoliari, despici; verum & illud imprimis providendum esse, ne praesenti malo gravioribus malis reme-

78 DE BELLO ITALICO,
remedia adhibeantur: multa quidem
in utramque partem cogitantibus oc-
currere, quæ animum ita distrahant,
ut ubi possit consistere, dijudicari
vix possit: nam & in tantâ Reipu-
blicæ calamitate, tantâque contumeliâ
sedentem convivere flagitiosum; & in
varios belli eventus demittere sese pa-
ratoribus animis, quàm viribus stul-
tum esse, atque a Patrum gravitate,
& constantiâ utrumque abhorrere.
Unum esse in præsentia, quod tu-
tum ad omnes casus consilium videat-
ur, si ignaviâ omni, & cunctatione
abjectâ excitetur pristina Genuensium
virtus, si pecunia cogatur, scribantur
milites, oppida, & Finarium impri-
mis muniantur. Ita, si bellum pla-
cet, non posse Genuenses, ut quibus
vires adsint, ab amicis respudiari, non
contemni ab hostibus; sin quies, &
neutram

LIBER PRIMUS. 79
neutram in partem inclinatio probatur,
fieri tum facile posse, cum utrique
formidolosi, aut certe non laceffendi
videamur, ut Reipublicæ dignitatem,
& statum incolumem conservemus.
Otiosis vero, atque inermibus quid-
nam aliud proponi, nisi aut inopem
servitorem, aut calamitosum interitum?
Patres, his auditis, frequentes decre-
verunt, ut milites quamprimum con-
scriberentur, atque auferentur, decem
ut sint hominum millia; rei militaris
periti duces evocarentur, Finarium,
cæteræque in finibus Reipublicæ ar-
ces communitiores, atque instructio-
res terrâ, marique fierent; item majo-
ribus lex comitiis ferretur, qua lege
sexcenties HS. Finarii defendendi cau-
sâ corrogetur; itemque legatis Rei-
publicæ scriberetur, uti Regem, Prin-
cipemve, ad quem quisque eorum
lega-

80 DE BELLO ITALICO,
legatus sit, convenient, causam Reipublicæ doceant, quo quisque animo Rex, Princepsve in Rempublicam sit, Senatui confestim rescribant. Interea Patribus placere parem Austriae, Borboniisque voluntatem ostendi, & neutros eorum contra alteros juvari.

Hæc dum a Genuensibus magnâ curâ, & diligentâ aguntur, Sardiniae Rex, qui omnia attentè speculabatur, suspicari tum primum coepit, Genuenses non patienter, neque remissè Vormaciensis foederis injuriam laturos; itaque ut majus aliquod iis nomen opponeret, quo a belli apparatu deterrentur, cum Rege Britannorum agit, uti Rovelejo Britannicæ classis ad mare inferum Praefecto scribat: aliquem ex iis, qui navibus praesunt ad Senatum Genuensem mittat, ex
co-

LIBER PRIMUS. 81

eoque prope minaciter causam percunctetur armorum. Rovelejus, acceptis mandatis Navarcum ire Genuam jubet; qui statim aphracto in portum ex alto invectus Ducem, Senatunque adit; & Regem mirari suum vehementer dicit, quid causæ Genuensibus sit, quare cum ab omni contentione abesse testati toties fuerint, bellum repentè parent; postulare, uti sibi, quæ Reipublicæ opes, quantus sit exercitus accuratè indicent: non debere eum pati, qui Italiam ab hostibus defendendam susceperit, novus ut in Italiâ tumultus excitetur. Ei orationi Dux respondit: Non tumultus, neque maleficii causâ exercitum Genuenses conscribere, sed ut se tantum muniant; adeoque delectus ab iis intermitteri nolle, ut angantur potius, quod pro rei, & temporis gra-

L

vita-

82 DE BELLO ITALICO,
vitate non satis fortassis magnam ma-
num cogere queant; cum præsertim
jura omnia permisceri nefario bello
videant: neque Italiæ quietem magis
ad Britannos ultra Gaditanum fretum
submotos, quàm ad Genuenses per-
tinere, qui & Rempublicam in Italiâ
obtineant, & non postremi Italorum
sint. Cæterum ab eo, quod institue-
rit, Rempublicam non recessuram, ut
mediam se italico bello profiteatur.
Cujus rei testes ipsos haberet Britan-
nos, quibus a principio hujus belli
Reipublicæ portus, littoraque omnia,
omniumque ex iis rerum usus semper
tamque liberaliter patuerint, ut satis
constet majorem in eo Genuenses fi-
dei, quàm commodi rationem ha-
buisse. Navarcus, hoc accepto res-
ponso, discessit.

Sub idem fere tempus legatorum
lite-

literæ venerant, quæ adversa omnia
Genuensibus, infestaque apud Austria-
cos nunciabant. Nam & Regina
Ungariæ vicem Reipublicæ multâ, at-
que inani miseratione cum prosequeretur,
sua sibi tamen propiora pericu-
la esse, quàm aliena loquebatur:
& Britannia Rex speciosum Italicæ
libertatis nomen prætendebat, cui re-
mittere aliquid Genuenses de suis re-
bus non iniquum putabat. Sardinia
autem Rex, non esse, cur se Ge-
nuenses interpellarent, stomachans fa-
stidiosè dicebat: irent Londinum,
ibique Britannia Regi causam proba-
rent suam. Soli ex omnibus Borbo-
nii Reges animo esse in Rempubli-
cam singulari dicebantur. Nam pro-
bè intelligebant, plurimum ad res
suas pertinere eorum hominum ami-
citiâ, quorum esset urbs ad exerci-

84 DE BELLO ITALICO,
tus in Italiam transportandos, instruendos, omnique re juvandos opportunissima, atque id Hispani præcipue sentiebant, cum reminiscerentur, quatuordecim sibi naves onerarias tormentis, & com meatibus refertas non ita pridem desperiisse, propterea quod Genuenses, in quorum eæ portum refugerant, quique ob eam rem veluti Borboniarum studiosi partium a Britannis insimulabantur, ut omnis seu controversiæ, seu calumniæ causa tolleretur, illas in Corsicam seponendas censuerant, præsidii additis, ne amoverentur, nisi bello perfecto. Itaque cum Rempublicam ad arma, suamque deducere societatem studerent Vormaciensis fœderis iniquitatem durius etiam interpretabantur, incitabant, offerebant se, &, si sibi ipsa non desit, non se Reipublicæ defuturos pollicebantur. At

At Genuæ Patres, cognitâ Regum voluntate, hærebant nihilominus in dies magis, remque multos jam menses extraxerant non tam gravitate negotii, quo quidem permovebantur, quam rerum publicarum consuetudine quâdam, quæ cunctabundæ omnes videntur, maximeque Genuensis, in qua & lentius omnia, diligentiusque perpenduntur, & eo sunt homines ad decernendum tardiores, quo plures ad deliberandum consentire debent. Lege enim cautum apud Genuenses est, ne quid in Minori Concilio gravioribus præsertim de rebus referatur, quod non Senatus antea probaverit, neu die unâ, eademque referatur, atque statuatur, neu denique ratum, firmumque sit, ni id cum CC. adsunt CLX. suffragiis latis approbarint. Accedit ad hæc ingenium ho-

hominum subtile, atque in æstimandis rerum momentis paulo morosius; tum illa, de quâ supra dictum est, animorum studiorumque varietas; ipsa denique Oratorum altercatio, quâ fiebat, ut distinerentur in iudicando Patrum animi, atque afferrent anticipem curam cogitandi. Qui enim ocium summe videbantur cupere, omnem belli societatem aspernabantur, quietem Reipublicæ utilem esse demonstrabant: impedito enim ubique fere commercio, dissentientibus inter se nationibus, Genuensium autem portus cum omnibus æque pateant, omnes omnium ad eos pecunias perventuras dicebant. At quæ bello damna? quas clades? Ærarium corsico bello exhaustum nullum esse: Tributum homines horrere: præterea periculosum esse magnorum Principum

pum inimicitis, & societatibus immisceri: semper id infirmioribus civitatibus fuisse fatale: hoc Senensem, hoc Florentinam Rempublicam casu corruisse: quibus vero sociis fidendum Genuensibus esse? Gallisne? qui amicos, ac necessarios suos in medio rerum impetu, proximo hoc Italico bello deseruerint, cum prospera omnia cederent, adeo ut, aut sibi cupidius consuluisse, aut invidisse illis Italiæ possessionem videantur? an Hispanis? an Neapolitanis? quorum utrique & per se minus valent, & fortunam potius, & Gallos, quàm fidem sequentur? sperare his copiis, atque auxiliis Germanicarum legionum robur, Britannici auri vim, Sardinensis consilii solertiam posse vincere, audacis esse nimiumque confidentis; præsertim cum auxilia procul ab-

absint, hostes autem in finibus hæreant, & mari, terrâque ipsam suffocare Urbem statim possint. Non certe Finarium tanti esse, ut fortunæ omnium unâ cum patriæ libertate in apertum discrimen projiciantur: caruisse eo oppido per multos annos Rempublicam; num aut divitem minus, aut potentem fuisse? fecisse majores hac ipsa in re sapienter, qui Finarii potius jacturam, quàm totius Reipublicæ naufragium facere decreverint: non esse adeo graviter inimicis irascendum, ne, cum illis nocere in animo sit, sibi noceatur: postremo fatis compertum videri Vormaciensi fœdere non esse contentos Austriacos ipsos: accidere profecto posse multis de causis, vel simulatæ ad tempus amicitia, vel majoris commodi, vel calamitatis repentinæ aliquis

cujus etiam communium temporum, & fortunæ motus, ut Finarium nullo periculo, viribus integris, insperatò retineatur. Hæc cum avidè arriperent, & ii, qui parum, & ii qui nimium timebant, cum approbarent divites, non reprehenderent prudentes, quibus ferociora omnia suspecta sunt, & cum contra etiam permulta occurrerent, quare turpis quies, aut periculosa videretur; deliberandi tædium quoddam in Patrum animos irrepserat, ut spe, metuque suspensi bellum pariter, pacemque fastidirent. Ibi tum aliquis, qui magnæ habebatur authoritatis, & eloquentiæ: Patres conscriptos, primum orat, atque obtestatur, ut moram omnem abjiciant Reipublicæ perniciosam, quæ eventum belli expectando præda esset sine gratiâ futura victoris; non

se deinde pacis commoda, non belli casus ignorare dicit, eâque esse ætate, iisque fortunis, ut conquiescere res, quàm perturbari malit: debere tamen se Patriæ magis laborantis aspectu, quàm harum omnium rerum curâ commoveri: tum acerbiter, atque odium Britannorum queritur, qui cum eos portu, & comæatu Genuenses semper juverint, tam inimico in Rempublicam animo sint, fuerintque jam tum, cum latronem Theodorum regiis devectum navibus, & publicis Carteretii literis commendatum in Corsicam summiserint: iniquitatem Austriacorum docet, quos suum nomen, suasque vires ad perniciem hominum optimè de se meritorum contra fidem commodare non pudeat: Sardinia Regis fraudem in surripiendis quinque superiore Italico bello

op-

oppidis prædicat, injuriam & cupiditatem in occupando Finario ultimum ex eâ re, præsentemque Republicæ casum impendere, commemorat. Si enim, inquit, Sardinia Rex fines nostros, quos Placentiâ Bobioque urbibus ex fœdere acquisitis devinctos, atque obvallatos jam tenet, acerbissimis portoriis infestos terrâ habere, ut nihil invehere, nihil exportare liceat; si in Finariensi littore portum extruere, quem dimensum jam animo atque exædificatum habere dicunt, amplum, optimum, atque huic nostro non tutissimo opponere cœperit: quid vos Genuæ futurum putatis? Finibus tam angustis? regionibus tam asperis? desperditis vectigalibus, omni terrestrium, ac maritimarum rerum usu sublato? an non fœdissima quæque, Finario

amisso, metuenda sunt? aut finitimum hostem facili prædâ pacatorem? aut denique patientiâ aliquid profici posse speramus? Caruimus eo certè oppido per multos annos, sed ita, ut eam jacturam nunquam æquis animis tulerimus. Quod si vis, si tempus dissimulandi nobis necessitatem aliquando imposuit; etiam ne eripi nunc Finarium, atque abstrahi e sinu Reipublicæ otiosi patiemur? cum nostrum, quod erat vetustissimo jure, præsentî pecuniâ emerimus, tantique emerimus, quanti venditor voluit, egens, sumptuosus? atqui Finarium jam Principes habuerunt, aut ita humiles, ut a nobis negligerentur, aut ita magni, ut ipsi oppidum negligerent: Regi vero Sardinia tam florenti, tam cupido, & cui ad suam cupiditatem parum semper, ad nostram

stram perniciem nimium jam potentia est, Finarium concedere, quid aliud est, quàm arma ad Reipublicæ internecionem largiri? quo ille Finario, tanquam aggere utatur ad Imperio nos maritimo usque exturbandos; totosque adeo evertendos? patientiâ autem, quâ ad omnes jam calamitates atque indignitates obduruimus, quid tandem proficimus? nisi ut leviora perpessus graviora imponantur? Et hercule solet is facile accipere injurias, qui segniter fert. Pudet dicere P. C. eò abjectionis atque humilitatis devenimus, ut in nos, qui armatis quondam Regibus restitimus, palam, atque impune, pauci montani homines, & nescio quis Theodorus nequissimus insultare non dubitent. Nunquam ne ad recuperandam dignitatem ingenuo dolore ex-

94 DE BELLO ITALICO,
citabimur? cum potissimum dignitas unâ cum salute Reipublicæ conjuncta sit? quid ergo consilii est? eâdem nos re ulcisci, quâ sumus lacessiti; vim repellere vi; conspirationi Austriacorum, Borboniorum opponere societatem. Nam mediis nobis, ac quiescentibus postulare, ut ex aliorum dissensione augeantur opes nostræ, ridiculum est. Quid enim vos Britannos, qui hoc vix portu abstinerunt, mercatoriis in mari navibus facturos putatis? cum ex Hispaniis, atque Galliis, quibus in provinciis cives nostri magna, & ampla negotia habent, onustæ mercibus redierint? eas tanquam hostiles, aut hostilia portantes illi certe excutient, diripient; nos autem infestiore penè pace, quàm bello utemur. Quod si bellum tantopere formidatis,

LIBER PRIMUS. 95

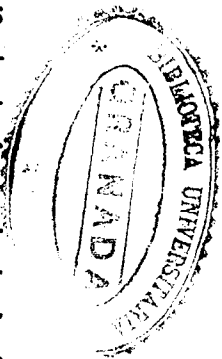
tis, quo bello commercium labefactari dicitis; cur non quietem perhorrescitis, quæ illud omnino delet? At etiam fortunam, ut expectemus, suadent: quo majorem, credo, opprimendi potestatem habeat; namque imparatos, atque inertes averfari maximè dicitur. Quæ porro prudentia est fortunæ credere, cum uti consilio possis? aut cæcâ malle expectatione pendere, quàm exploratâ ratione subsidium comparare salutis? At ærarium exhaustum est, tributum nomen grave. Cupio videre, qui pecuniam ad conservandam Rempubicam conferre dubitet, cum eam ipsam pecuniam nisi salvâ Republicâ retinere non possit. Præterea societas Borboniorum cum ad multa alia, tum ad illud opportuna est, quod eorum pecuniâ exercitum alere possumus,

sumus, quem conscripsimus. At cavere ab amicis ipsis debemus, ne deseramur. Nulla P. C. firmior amicitia est, quàm quæ magno amicis usui esse potest. Id si Senenses, si Florentini vidissent, nunquam freti amicitias nullâ utilitate quæsitis, valentissimorum inimicitias soli suscepissent, nunquam fortassis concidissent. Nam quid huic nostræ simile amicitia est? Nonne Gallorum vel maximè interest habere in Italiâ apud nos aditum? præsertim si Rex Sardinia munitissimis arte, naturâque locis confisus prohibeat? non Hispanis sexennium jam fere inter Allobroges vagantibus nostrâ nos societate Italiam referamus? Non a Neapolitanis Austriacorum metum, atque impetum avertimus? Cur hos tam temerè quisquam, & magno cum

cum suarum rerum detrimento a fide discessuros judicet? nam de copiis, atque opibus eorum nemini omnium rectius credideris, quàm Austriacis ipsis, qui fugam jam audito Borboniorum adventu & præsidiorum latebras circumspicere videntur. An vero in Italiâ pulsum fugere Lobcoviczium non audistis? Ardere Prusiaco bello Germaniam? expugnari Belgium? retineri domesticis dissensionibus Britannia Regem? furere Scotos? timere Batavos? Ipse autem Sardinia Rex, quem maxime gravem, atque assiduum hostem habemus, non suis certe viribus, quæ mediocres sunt, non pecuniâ, quâ eget, sed auxiliis sociorum, & nostro imprimis ocio invalescit. Nunc, si a sociis, quibus suspectus est, quibusque confidere multum non potest,

N

deser-



deferatur; si nostris nos periculis non indormire sentiat, invasurum ne aliena, an suis diffusurum esse existimatis? cum præsertim recordetur, se puerum profugum, atque ejectum in iis sedibus quæsisse perfugium, quibus nunc mortiferum inferre bellum meditatur. Adversus hostes tam infirmos, fociis tam valentibus, eademque nobiscum causâ conjunctis, dubitamus P. C., dijudicatâ jam fere belli fortunâ, eo progredi, quo incertâ etiam victoriâ descendere oporteret? quid tu igitur hostes contemnis, a quibus tantam Reipublicæ perniciem comparari dicis? Ego vero P. C. neque ita contemnendos puto, ut negligantur, neque ita metuendos, ut desperemus; eoque validiora adhibenda esse remedia censeo, quo vehementius ingruit malum:

nisi

nisi si quis est, qui perire turpiter, quam fervari fortiter malit. Illud vos ad extremum pro meo summo in patriam amore, proque tanti discriminis magnitudine moneo, ut etiam, atque etiam prospiciatis, ne magnorum Regum amicitiam tantâ in re invitatos refugisse aliquando pœniteat. Finarii causâ ejusmodi est, ut in eâ dignitas, salus præterea universæ Reipublicæ contineatur. Nihil est medium P. C. aut Finarium quovis bello, societate, periculo etiam, & jacturâ retinendum est, aut hosti parendum superbissimo, aut denique hæc Urbs pulcherrima, hæc Patria omnium nostrûm in vastitate, atque in solitudine relinquenda. Hæc oratione commoti Patres, impendentique Reipublicæ clade deterriti, simul freti fortunâ, quæ Borboniorum velificari

N 2

votis

votis videbatur, famâque copiarum, quæ in Hispaniâ, quæ in Galliâ parari ingentes dicebantur, societatem, sui muniendi causâ, cum Borboniis inire decreverunt: ex eoque decreto, &, nequis rem enunciaret, jure jurando sancitum est (poterat enim intempestivè enunciata res perturbari) & quibus conditionibus confieri societatem placeret Hieronymo Grimaldo scriptum est. Is erat Reipublicæ ad Hispaniarum Regem Legatus.

Villa est Regis Hispani ad Tagum annem in Aranguesiano venerationum frequentiâ, & aquarum amœnitate nobilis. Ibi cum esset Rex animi causâ, Legati Borboniorum Regum, & Hieronymus Grimaldus, de quo dictum est, inter se colloquuntur: Vormaciensè fœdus Aranguesiano esse fœdere infirmandum. Itaque rebus

bus agitatis, condiciones cum convenissent, fœdus ictum est. Conditionum hæc erat summa: Borboniorum exercitus, classes comæatu, portu, Respublica Genuensis terrâ, marique juret: Iis auxilio decem hominum milia ornata instructaque cum xxxvi. bellicis tormentis subministret: Ne prius subministret, quàm Borboniorum exercitus conjuncti sint, quamque ultra montes fuerint, qui agrum Genuensem Septentrionem versus a Galliâ Cisalpinâ dividunt, & Ligusticæ fauces appellantur: Reipublicæ Genuensis Oppida, agros, fines Borbonii Reges tutentur: Philippo Hispani Regis Filio Regnum in Italiâ uti constituatur, omnes communiter armis, opibus curent. Hispaniæ Rex Reipublicæ Genuensi, quamdiu bellum in Italiâ erit, duodecies HS. in singulos

mensēs det : Lavinium , Cenopha ,
 Monf-grotius , Pares Oppida , eorum-
 que Oppidorum agri , quo jure a
 Philippo Vicecomite Mediolanensium
 Duce antiquitus Genuenses receperant ;
 item Serravallis oppidum , arx , ager ,
 quo item jure paucis ante annis a
 Comite Leonardo Auria acceperant ,
 eo omnia jure Genuensium sint : Re-
 ges erga Genuenses eodem , quo erga
 suos , animo sint , caveantque , nequa
 Genuensibus in vectigalibus , terrâ ,
 marique exercendis fraus , nequa inju-
 ria ab Hispanis , Gallis , Neapolitanis
 que naviculariis , & Mercatoribus fa-
 cta sit .

Jam Gagius Genuam pervene-
 rat , præterque mœnia Urbis cum per-
 transire cœpisset exercitus , portas
 occluserant Genuenses , & popularium
 exitus , militumque diligenter coerce-
 bant

bant introitum , nequa aut illorum
 inscitiâ , aut horum licentiâ , parvisque ,
 ut sæpe fit , causis , magna fieret re-
 rum commutatio , neu quam etiam
 susceperant a principio belli personam ,
 ut mediū essent , & adhuc tuebantur ,
 intempestivè deponerent . Ac tamen
 Gagius , qui ad Langenses (Porciferæ
 hic est Pagus valli) idoneo loco ca-
 stra posuerat , magnopere eos adhor-
 tabatur , ut auxilia sibi mitterent ,
 aliâ ratione se non esse ad hostes
 iturum , quos numero , & loco su-
 periores esse intelligeret ; tamen in
 eo perseverandum Genuenses puta-
 bant , ut ne prius mitterent , quàm
 noster esset exercitus ultra eos mon-
 tes profectus , qui Liguriam a Gal-
 liâ Cisalpinâ dividunt , & Ligusticâ ;
 ut dictum supra est , fauces apel-
 lantur : idque ipsum in Aranguesia-

104 DE BELLO ITALICO,
no foedere adscribendum, eaque de
causâ curaverant, quod verebantur,
ne patefactâ ante id tempus societa-
te, statim in finibus suis Austriacos
hostes haberent, id quod Reipu-
blicæ detrimentosum esse existima-
bant. Simul descendere aperte, pa-
lamque in partes auxiliis missis nole-
bant, nisi prius exploratis quantum
poterant rebus, quarum prope cer-
tus videri tum poterat exitus, atque
adeo ostendendæ amicitiae tempus op-
portunius, cum tribus magnis Phi-
lippi, Gallorum, & Gagii exerci-
tibus conjunctis in Galliam Borbo-
nii Cisalpinam irrupissent: Ipsi au-
tem adversus vastitatem, cæterasque
belli clades, & Ligusticarum fau-
cium angustiis, & tantorum exerci-
tuum conjunctione tutiores essent.

At Gagius neque sine Genuen-
sium

sum auxiliis Ligusticas superari posse
fauces dicebat, neque ducis confi-
derati esse judicabat, eos relinquere
post se non aperte socios, a quibus
omnia fere ad bellum necessaria expe-
ctanda essent, & quorum auxiliares
copias tamquam obsides habere pos-
set perpetuæ ipsorum erga Borbonios
voluntatis.

Interim Philippus Gagio ad duo
millia Draconum, & provincialium
Hispanorum Pyrochitrophorum coor-
tes summâ virtute, quibus Augusti-
nus Ahumada præerat, auxilio misit;
item Patris, Socerique nomine Mar-
chionem Chetardiensem Gallum, &
O-Walium Hibernum, qui apud se in
exercitu erant, Legatos Genuam mi-
sit: quorum alter Sarmaticâ erat le-
gatione notus, alter, ut postea con-
fecto bello cognitum est, concilian-

dæ pacis auctor præcipuus fuit, cum post incommodam plures Genuæ menses simulatam valetudinem, mutandi, ut dictitabat, cœli causâ, in Britanniam profectus est. Hi igitur in Senatum introducti, Galliarum se se, atque Hispaniarum Regum nomine, quorum insignis semper fuisset, & præcipua tunc esset erga Rempublicam benevolentia, & fides, venisse oratum dixerunt, ut auxilia Genuenses Gagio submitterent, quæ nisi statim submittantur, non posse Hispanos, Neapolitanosque omnino progredi, & futurum fortasse, ut ad nihilum incredibilis eorum virtus recideret, ausi quâ sunt ascendere altissimos montes, transire rapidissimum flumen, extremam tolerare inopiam, quæ facilia ex difficillimis non tam animi magnitudo illis innata nationibus,

bus, quam Genuensis auxilii fiducia redegerat: non se se arbitrari temporis causâ, aut simulatâ Genuenses amicitiam societatem cum Borboniis instituisse: Quid tam porro justæ, veræque amicitiae repugnare, quam si, quod triduo, ad summum quadriduo præstaturi ex fœdere sint; fidelissimorum id amicorum precibus repræsentare illiberaliter quodammodo denequent? debere eos communem potius utilitatem, ex quâ omnia homines interpretari fœdera oportet, quàm fœderum formulas, & verba spectare: factum esse Aranguesianum fœdus, ut communibus viribus communis repellatur hostis: at Genuensium cunctatione istâ inopportunâ non repelli, sed invitari hostem, ut Gagianorum militum paucitate contemptâ Ligusticas continuo fauces occupet:

cupet: quibus occupatis, & Genuium ad rem gerendam inutilem efficiat, & ipsos quasi in vinculis habeat, ne ea, quæ Reipublicæ interesse cognoverint, quæque ille admodum timet, decernere audeant. Id vero si accidat, quo tunc Aranguesiani fœderis consilium? Quo virium communicandarum spem? Sin autem in consiliis capiendis unam intueri fortunam vellent, omnia hæcenus accidisse Austriacis adversa, Borboniis fecunda: illorum semel, atque iterum ab invictissimo Rege Gallorum fusas in Belgio ac superatas copias, quas Batavorum etiam, & Britannorum exercitus sublevabant: unam esse in Italiâ Genuensium civitatem, quæ certissimam Borboniis victoriam creare possit: ejus patefactâ societate fugæ se statim Austriacos

cos mandatuos, neque ullum consistendi illis in Italiâ locum fore. Proinde vel amicitiae, vel utilitatis, vel denique fortunæ causâ ne cunctarentur auxilia Gaggio submittere: liberè jam, atque audacter descenderent in causam, & quos hostes jamdiu fenserint, pro hostibus aliquando haberent.

Genuenses Legatorum permoti eloquentiâ, quam Borboniorum adjuvari victoriis intelligebant, & quod ingratum sane videbatur tantulæ, ut apparebat, rei controversiâ, in ipso societatis initio sociorum offendere animos, & quod eo erant progressi, ut magis liceret non cœpisse, quàm cœptum semel non exequi usque ad extremum. Millia hominum octo, & quæ ad eorum, bellique usum pertinebant, auxilio mittenda esse Gaggio

110 DE BELLO ITALICO,
statim censuerunt. Horum summa
imperii tradita Joanni Francisco Bri-
gnole-Sale est, cujus postea, cum
Reipublicæ Principatum adeptus est
difficillimo tempore virtus nobilitata
est. Item S. C., quo mitti auxilia
decreverant, renunciari Austriacis, eo-
rumque sociis per legatos oportere
suos statuerunt. Tanta autem erat
erga Reges observantia Reipublicæ,
ut ne Regi quidem Sardinia ipsi no-
minatim bellum denunciaverit, tamen
si Vormaciensi irritata scedere suas ab
eo imminui, trahique in discrimen
opes videret. Et per eos forte dies
acciderat, ut Eques Alfierius, qui in
agro Nicænsi Sardinienfibus copiis
præerat, in Genuensium oppidum
Albintemelium, ubi Hispanorum erant
horrea constituta, impetum faceret,
& præsidio dejecto, frumenti, pabu-
lique,

LIBER PRIMUS. 111
lique, quod subito poterat per equi-
tes comportaret, reliquum, ne cui
Genuensibus usui esset, incendio cor-
rumperet. Denunciationem Reipubli-
cæ Britannia Rex cum intellexisset,
minaciter respondisse fertur cum sua-
rum classium Præfectis imperatorum
dixerit, siquid in eam rem sibi vi-
deretur; Quanquam Genuensium
apud eum Legatus neque amici, ne-
que hostis loco habitus Londini per-
manferit. Rex autem Sardinia nihil
accidisse novi dixit, si Genuenses
bellum denunciarent, quod suis fa-
vendo hostibus jamdiu gererent, ne-
que ita tamen occultissimè, ut per-
spici non posset. Quibus auditis Hie-
ronymus Curlus, qui apud Regem
Genuensium Legatus erat, in pa-
triam rediit, illato bello. At Bar-
tholomæus Laumellinus, qui oppido
No-

112 DE BELLO ITALICO,
Novis Genuensium jussu præerat,
ad Comitem Sculemburgium in ca-
stra Austriacorum se contulit, atque
ita ex auctoritate Senatus cum eo
egit: Genuenses neque priores Au-
striacorum socio, atque amico Regi
Sardiniaë, neque sine causâ bellum
denunciare: necessario facere, invi-
tos, atque omnia prius expertos, si
qua posset æquitate componi: unum
se se infimis pene precibus orasse,
ut quæ Reipublicæ optimo semper
jure fuissent, atque essent, ea esse
insigni injuriâ ne desinerent: ne id
quidem propter Vormaciense fœdus
impetrari potuisse: suos jam ab Re-
ge Sardiniaë fines violari, ad Albin-
temelium effringi, diripique horrea:
quonam hæc omnia, nisi ad Rei-
publicæ perniciem pertinere? proin-
de non esse ipsis succensendum, si,
ut

LIBER PRIMUS. 113
ut esset dictum, necessario ad arma
descenderent, quæ inferri sibi jampri-
dem videant, si sui muniendi causâ
Borbonios socios adsciscerent, si iis
auxilia mitterent: nihil se propterea
de suâ erga Austriacos benevolentia,
atque observantiâ detractum arbitrari;
quandoquidem jure Gentium obti-
nuerit, ut amicos contra amicos au-
xilio juvare, salvâ amicitia, liceat:
nemini injuriam facere, qui sua tuea-
tur: imperium se se acceptum a majo-
ribus velle conservare: quo imperio
ille haberi indignissimus debet, qui
retinere illud quâcumque ratione aut
non possit, aut non audeat. Dicen-
tem Laumellinum interpellat Sculem-
burgius, & discedere conantem pro-
hibet, eodemque temporis vestigio
Clericianæ legionis instructorem cum
equitum, ac peditum parte mittit,
P qui

114 DE BELLO ITALICO,
qui Reipublicæ præsidium, quod erat
Novis, captivum abduceret, ipsum-
que Oppidum haberet prædæ loco.
In quo nonnulla fuit hominum que-
rela, qui Sculemburgium suæ magis
iræ, quàm juri Gentium obtempe-
rasse dixerunt.

Habebat, uti diximus, castra
Gagius ad Langensium Pagum, &
sicuti Genuensium diligentiam omnium
copia rerum abundabat, ita præmio-
rum tenuitate, quibus donare explo-
ratores ipse consueverat, flagitiose
erat ab exploratoribus imparatus.
Nam Gagius alienæ pecuniæ non
appetens, suæ parcus habebatur:
id quod nonnulli in Imperato-
re reprehendunt, cui propositum
unum illud esse debet, ut vincat,
& victoriæ causâ non suis, non alie-
nis parcere bonis oportere ajunt.

Sed

LIBER PRIMUS. 115

Sed exploratorum paucitate fiebat,
uti hostium neque consilia, neque
itinera cognoscerentur, ut levi audi-
tione, & falsis plerumque rumoribus
interdiu, noctuque conclamaretur ad
arma; sic ut tam incertis rebus non
militibus quies, non ducibus ratio
esset certa imperandi, omniaque er-
roribus, ac suspicionibus perturbaren-
tur. Quæ res impetus etiam nostros,
consiliaque tardabat; propterea quod
non satis celeriter explicari poterant,
cum ignorarentur ea, quæ apud ho-
stes gerebantur, & ad quæ accommo-
dare sua sæpissime consilia Imperato-
res solent. Præterea Philippici exer-
citus mora, quicum Gagiani exercitus
iter consentire debebat, non parvo
erat nostris ad progrediendum impedi-
mento. Philippus enim expugnatis
in itinere Loano, Oneliæque, Castel-

P 2

lis

lis satis munitis procedere paulatim; ac Savonem vix aliquando tandem pervenisse dicebatur. Hæc erant, quæ Gagio diutius ad Langensium pagum morandi afferrent causam.

Jam Philippi, jam Genuensium auxilia in Gaggi castra convenerant, & tanto militum numero auctis copiis ad hostem proficisci Gagus constituit, cognitâ prius loci naturâ, quæ erat ejusmodi. Porciferam vallem, quæ in longitudinem passuum circiter x. millia patens ab amne appellatur, qui illam interfuit, quique modicis, ac prope nullis aquis est, nisi maximi accidant imbres, neque longius ab Genuâ millibus passuum iii. Arenam inter, Cornilianumque pagos in mare influit; quam vallem hominibus, ædificiisque frequentem, & cultu, prospectuque amœnam colles

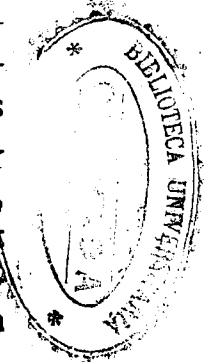
les cingunt leniter acclives, qui in montes statim assurgunt editos, atque asperos: atque hi in arctas tandem coguntur fauces, quas Ligusticas appellari diximus. Has intra fauces una est militaris via, reliqua sunt præterea itinera duo, quibus etiam patet aditus ad Genuam paulo tamen impeditior, atque difficilior: quorum itinerum alterum ad dexteram est Ligusticarum faucium ab eâ parte, qua mons eminent Flaconius, Iriaque amnis labitur; ad sinistram est alterum ad alterius item montis radices, qui Gazius dicitur, editissimusque est omnium circumjacentium. Tam illa militaris via latior, quàm angustiora hæc itinera duo in unum confluunt ultra Ligusticas fauces ad Octavium vicum, eoque Gaviium versus, Novasque itur, oppida.

118 DE BELLO ITALICO,
pida Genuensium. Magna est harum
faucium in bello opportunitas, ut
qui eas prior occupaverit, hostem
repellere levi negotio queat; si a
duce milites non deserantur, & si,
qui vallem, montesque incolunt, ar-
mis aptissimi homines ac feri, con-
sentiant. Tunc eas occupaverat prior
Gagius, & præsidio cohortis imposito,
atque additâ munitione diligenter tue-
batur. Austriaci, ne faucium præoc-
cupatione premerentur, impetum ad-
versus montem facere in cohortem co-
nantur, nostri, ne locum maximæ
opportunitatis turpiter dimitterent,
paratissimo erant ad propugnandum
animo. Contenditur prælio; & no-
stri, quod loco, numeroque præsta-
bant, celeriter hostes dederunt in fu-
gam: fugientes sylvæ, tramitesque
texerunt, a quibus illi protecti, at-
que

LIBER PRIMUS. 119
que occultati, paucis amissis, ad
Octavium sese vicum receperunt, iis-
que sese adjunxerunt, qui submissi a
Sculemburgio numero ad septem mil-
lia cum paulo ante vicum tenuerant,
& nacti opportunum non longe a
Lemure amne in valle collibus præ-
septâ locum, quâ necessarius erat no-
stris, & perangustus, si perumpere
vellent, aditus, hunc fossâ, atque ag-
gere communiverant, & occupatis
collium jugis, loci naturâ, atque
operis munitione, circumjectisque ibi
forte muris, quibus agri privatorum
ambiebantur, freti prohibere nostros
transitu sperabant. Quibus rebus co-
gnitis, Gagius, protectionisque, uti
demonstratum est, suscepto consilio,
sarcinarum, atque impedimentorum
magnam partem Genuam versus re-
mitti jubet, quo tutius collocarentur,
neque

120 DE BELLO ITALICO,
neque multo militum præsidio ad ea
tuenda opus esset, ipse expeditiore,
& in tres partes distributo exercitu
occurreret hostibus. Dexteram partem
eo ire itinere iussit, quod ad mon-
tem pertinere Flacconium diximus,
eique ducem Vievillæum Legatum
præfecit: sinistra Comitem Sevium
Legatum præposuit, qui præter mon-
tem Gazium eam duceret. Dux Mu-
tinentium, ipseque unâ Gagus me-
diæ aciei præfuerunt, & militari illâ
intra fauces viâ processerunt. Equita-
tus post tergum rejectus, quod locis
asperis, atque concisis ejus inutilis
opera videbatur, lentius subsequen-
tibus, agmenque cogeat. Legatis man-
datum erat, ut iter moderarentur,
neu prius concurrerent, quàm telum
emitti exaudirent, ut undique uno
tempore ad emissi teli fragorem in
ho-

LIBER PRIMUS. 121
hostes impetus fieret, nullaque illis,
ut inferioribus numero, & ab utro-
que latere circumventis spes fugæ re-
linqueretur. Appropinquabat hostibus
Gagus; at Legati morabantur. Nam-
que circuitu majore, & ascendendis,
descendisque collibus longius erat
Vievillæo iter; & Sevius præter ean-
dem intersepti itineris difficultatem
in ipsos imprudens inciderat hostes,
qui omnibus ab eâ parte saltibus de-
cessisse falso dicebantur, neque, certi
quid esset, sciri per exploratores po-
terat, quorum, ut supra docuimus,
mira erat paucitas. Ac tamen loco
eos confestim cedere coegerit, id ip-
sum tamen suum hostibus iter ape-
ruerat, & moræ injecerat aliquantum
ut ab suo latere circumire in tem-
pore hostes, sicut convenerat, non
posset. At ii, qui in mediâ erant
acie,



Q

acie, cum pro se quisque in conspectu Ducis Mutinensium, & Comitum Gagii Imperatorum etiam difficillimis rebus operam navare cuperet, retineri non potuerunt, quin locum subirent iniquum, hostium ascenderent aggerem, adeo ut nonnulli sublevati alii ab aliis in summâ consistere munitione, ibique propugnantes interficere auderent. Hostes loco freti manu, & naturâ munito facile nostros audacius subeuntes deturbabant, &, cum nullum frustra jaculum desuper mitteretur, cædebant, videbaturque jam non sine ingenti nostrorum cæde perumpi posse, propterea quod magno ipsi loci iniquitas præsidio, nostris detrimento erat. Quod cum Gagus animadvertisset, subito tormenta aliquot adduci, quibus agger dirueretur, & adversa locari iussit. Quâ re per-

perterriti, simul cum alterâ ex parte prope jam Sevius adesset, ex alterâ Vievillæus descendere impressionem jam facturus cerneretur, tum a fronte succedere nostri acriter non desisterent, illi, relicta munitione, ad Octavium vicum, indeque citissimè sese, circiter octingentis amissis, ad Sculemburgium in castra receperunt. Neque illorum quisquam superfuisset, si aut Legati ab utroque latere, ut erat præceptum, uno in hostes concurrissent tempore, fugamque iis interclusissent, aut fugientes pars equitatus, quem omnem non satis prudenter rejectum esse post tergum diximus conlectari, atque opprimere potuisset,

Recepto Gagus Octavio laboriosâ Gaviûm viâ proficiscitur, quam etiam hostes interruperant, ut essent

nostri ad insequendum tardiores: quo cum tandem venisset oppidum ipsum, quod arcem habebat satis validam, communire, atque instruere jubet, ut eo pecuniam exercitus publicam, ægros, atque omnem belli apparatus conferret. Hæc dum ipse administrat, Vievillæum Legatum, qui primo agmini præerat ad occupandas Novas, & com meatuum ab Genuâ subvectionem explicandam mittit; Seviu præterea Legatum mittit cum tormentis sex, duobusque millibus hominum ad expugnandam Serravallis arcem: quæ quanquam ad Iriam amnem posita naturâ probè munita esset, præsidiumque ibi ccc. militum legionariorum Sardiniaæ Rex haberet, quibus Roscius castrorum Præfectus præerat, nihilo tamen minus longinquam oppugnationem sustinere non po-

potuit. Vehementius enim a Sevio oppugnata, quàm a Roscio defensa, cum jam militum præsidiariorum stationes ollis tactæ incendiariis deflagrassent, undecimo ab oppugnatione die, deditioe factâ, capitur, & Genuensibus ex Aranguesiano fœdere attribuitur.

Interim Philippi, Gallorumque exercitus Subalpinorum præsidiis e saltibus Montisferrati dejectis, atque Aquis subito Statellis a Pignattello Legato occupatis, eâ felicitate, quæ plerumque adest novantibus res, omnem circa regionem in suam celeriter potestatem redegerant. Quibus cognitis Gagius discedendum Gavio, ulteriusque sibi progrediendum existimavit, ut, cum Philippi Gallorumque copiis conjunctis suis, uno consilio bellum administraretur, summaque

que imperii ad Philippum Philippi Hispani Regis F. respiceret. Erant numero, & genere hominum præstantes copix Hispanorum, Gallorum, Neapolitanorum, Genuensium. Marchio Malibojus Gallis præerat Gallix militix Magister: lxii. millia peditum, viii. equitum habere in armis dicebantur. Magna multitudo, magnæ ex tantis viribus animus, ut nihil sibi impeditum, nihil hostibus tutum arbitrarentur. At Sculemburgius collectis, qui ab Octavio refugerant ad Ripaltam, Novis relictis, citatum agmen rapit, ibique loco munito, fluminibusque circumfuso castra locat de summâ rerum admodum sollicitus. Neque minus æstuans, laboransque ab Augustâ Taurinorum Sardinix Rex venerat in castra: quæ quidem Tanarum inter, Padumque

amnes

amnes posita loci naturâ, pontibus, atque additis operibus munitissima erant, & ad bellum ducendum aptissima. Ipse enim præfidiis, locisque difficilibus hostium impetum frangere, & tractandis conditionibus, ac simulatione cum Gallis ineundæ societatis præsentem procellam devitare, consiliumque ex tempore, ac fortunâ capere meditabatur.

Ita Hispanis, qui nunquam victi, nunquam victores toties cum hoste conflixerant, & iis, qui Gagio Duce Pontificias ultro, citroque Provincias diù pererraverant, neque tamen quicquam profecerant, & iis, qui in alpibus ad Italiæ portas sexennium jam fere obversati, in illam auxiliis etiam Gallorum irrumpere, cum sæpe tentassent, nunquam potuerant; factâ cum Genuensibus societate subi-

128 DE BELLO ITALICO,
to in Cisalpinam iter Galliam patefactum est. Austriaci autem, qui magno animo ingentique fiducia gerebant bellum, quod & mare Britannis sociis tenebant, & locis confidebant naturâ munitissimis, eosque ex Vormaciensi fœdere spiritus sumpserant, ut Italiam omnem suam dicerent, aliis eriperent, aliis donarent, modò respicere sese, & suis timere rebus cœperant. Tanta traductis ad amicitiam, & societatem Borboniorum Genuensibus, facta est rerum in Italiâ commutatio.

F I N I S.